

Osmussaare  
maastikukaitseala  
kaitsekorralduskava  
2004 - 2008

Osmussaar 2003

# Osmussaare maastikukaitseala kaitsekorralduskava 2004 - 2008

Koostas: Katrin Koppel

Sisuline ja tehniline abi: Tiit Randla, Ivar Ojaste, Ervin Koppel, Tiina Peil, Kalle Suuroja, Marju Erit, Tarvo Valker, Marko Valker, Annika Liivak

Tööd korraldas SA Silma Märgala projekti “Osmussaare MKA kaitsekorralduskava” raames ajavahemikul mai – november 2003 ning seda finantseeris SA Keskkonna Investeeringute Keskus (sihtfinantseerimise leping 03-03-7/702 01.08.2003)

# SISUKORD

|                                                                                                           |           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>EESSÕNA.....</b>                                                                                       | <b>5</b>  |
| <b>I KAITSEALA KIRJELDUS.....</b>                                                                         | <b>6</b>  |
| 1.1. Üldandmed.....                                                                                       | 6         |
| 1.1.1. Vööndid ja piirangud.....                                                                          | 6         |
| 1.1.2. Maavaldused ja elanikkond.....                                                                     | 7         |
| 1.1.3. Kaitseala valitsemine.....                                                                         | 7         |
| 1.2. Keskkond.....                                                                                        | 7         |
| 1.2.1. Kliima.....                                                                                        | 7         |
| 1.2.2. Veestik.....                                                                                       | 7         |
| 1.2.3. Geoloogia ja maastik.....                                                                          | 8         |
| 1.2.4. Taimkate.....                                                                                      | 9         |
| 1.2.5. Taimestik.....                                                                                     | 9         |
| 1.2.6. Loomastik.....                                                                                     | 11        |
| 1.2.7. Keskkonnaseisund.....                                                                              | 12        |
| 1.2.8. Infrastruktuur.....                                                                                | 12        |
| 1.2.9. Varasem teadustöö.....                                                                             | 13        |
| 1.3. Kultuuripärand.....                                                                                  | 13        |
| 1.3.1. Ajalooline asustus.....                                                                            | 13        |
| 1.3.2. Hoonestus.....                                                                                     | 14        |
| 1.3.3. Elulaad.....                                                                                       | 14        |
| 1.4. Külastamine.....                                                                                     | 14        |
| <b>II VÄÄRTUSED JA EESMÄRGID.....</b>                                                                     | <b>16</b> |
| 2.1. Väärtused.....                                                                                       | 16        |
| 2.1.1. Väärtused.....                                                                                     | 16        |
| 2.1.2. Huvirühmad.....                                                                                    | 16        |
| 2.2. Eesmärgid.....                                                                                       | 17        |
| 2.2.1. Visioon 2010.....                                                                                  | 17        |
| 2.2.2. Kaitsekorralduse pikaajalised eesmärgid.....                                                       | 17        |
| 2.2.3. Tegurid, mis võivad mõjutada kaitseväärtusi ja kaitse-eesmärkide saavutamist, kaitsekorraldus..... | 18        |
| <b>III TEGEVUSKAVA.....</b>                                                                               | <b>21</b> |
| 3.1. Teadustöö.....                                                                                       | 21        |
| 3.2. Seire.....                                                                                           | 22        |
| 3.3. Pärandkoosluste taastamine ja hooldamine.....                                                        | 23        |
| 3.4. Tegevuskava 2004-2008.....                                                                           | 24        |
| 3.5. Ettepanekud välispiiri, tsoneeringu ja kaitse-eeskirja muutmiseks.....                               | 32        |
| 3.6. Kaitsekorralduskava edukuse hindamine ja uuendamine.....                                             | 32        |
| <b>KASUTATUD MATERJALID.....</b>                                                                          | <b>33</b> |
| <b>LISAD.....</b>                                                                                         | <b>34</b> |

# EESSÕNA

Osmussaare varaseim asustuslugu (1436 – 1943) on seotud rannarootsi kogukonnaga. Aastatel 1940 - 1992 oli saar okupatsioonivägede piiritsoonis, mistõttu selle külastamine oli peaaegu võimatu. 1996. aastal moodustati Osmussaare maastikukaitseala eesmärgiga kaitsta saare harukordseid geoloogilisi väärtusi, taimekooslusi ning lindude pesitsus- ja rändepaiku. Saarel puudus kohalik elanikkond, kuni 2001. aastal asus siia elama pere, kes hakkas tegelema lambakasvatusega. Nii omanäolise ajaloo kui loodusväärtuste tõttu on saar üha populaarsem turismiobjekt.

Tagamaks kaitseala väärtuste säilimist, asuti koostama Osmussaare maastikukaitseala kaitsekorralduskava. Kaitsekorralduskava koostamisse kaasati erinevad huvigrupid, korraldati nõupidamisi ja püüti leida erinevate huvide vahelisi kompromisse. Kaitsekorralduskava annab ülevaate kaitseala kaitseväärtustest ja –eesmärkidest ning kavandab kaitse-eesmärgil planeeritavaid tegevusi, nende eelisjärjestusi ja finantseerimise aluseid.

# I KAITSEALA KIRJELDUS

## 1.1. Üldandmed

Osmussaar (rootsipärase nimega *Odensholm*) on Eesti loodepoolseim saar asudes Noarootsi valla territooriumil Põõsaspea neemest 7 km loodes avameres. Saar on pikliku NW-SE sihis kujuga, tema geograafilised koordinaadid on 59°18' põhjalaiust ja 23°22' idapikkust. Eesti ligi 1500 saarest on 480 hektariline (ITK 2003) Osmussaar suuruselt neljateistkümnes (vt Tabel 1). Lähimast mandril olevast sadamast (Dirhami) on saar eraldatud ligi 10 km pikkuse mereteega.

Tabel 1. Saare põhinäitajad Loopmann 1996 järgi

|                                                  |                      |
|--------------------------------------------------|----------------------|
| Pindala                                          | 4,69 km <sup>2</sup> |
| Pikkus                                           | 4,6 km               |
| Laius                                            | 1,3 km               |
| Rannajoone pikkus                                | 14 km                |
| Rannajoone liigestatuse koefitsient <sup>1</sup> | 1,82                 |
| Suurim absoluutkõrgus                            | 10 m                 |
| Panga maksimaalne kõrgus                         | 10 m                 |

### 1.1.1. Vööndid ja piirangud

Osmussaare maastikukaitseala (MKA) hõlmab kogu Osmussaare territooriumi. Kaitseala maa-ala jaguneb vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele sihtkaitsevööndiks ja piiranguvööndiks.

Sihtkaitsevöönd (vt Lisa 1) on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujunevate koosluste ja eluta looduse komplekside kaitseks, loodusliku mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamiseks. Sihtkaitsevöönd hõlmab saare rannikualad. Vööndi piir kulgeb majaka territooriumilt mööda teed kagu suunas kuni Lihlhamne järvest lõuna poolt idakirde suunas kulgeva teeni ning edasi mööda nimetatud teed loode suunas kuni majaka territooriumini, kusjuures majaka territoorium ei jää sihtkaitsevööndisse. Kaitse-eeskiri (vt Lisa 9) keelab sihtkaitsevööndis majandustegevuse ja loodusvarade kasutamise. Kaitse-eeskiri lubab viibida, korjata marju ja seeni, püüda kala ning pidada jahti kogu kaitseala territooriumil. Telkimine ja lõkketegemine on lubatud ainult kaitseala valitseja poolt määratud kohtades. Kaitseala valitseja igakordsel nõusolekul on lubatud ehitiste ja teede hooldustööd, niitmine ja karjatamine, puu- ja põõsarinde harvendamine.

Piiranguvöönd on kaitseala majanduslikult kasutatav osa, kus majandustegevuses tuleb arvestada kaitstavate loodusobjektide seaduses (KLOS) ning kaitse-eeskirjas kehtestatud tingimustega. Piiranguvööndi metsa kaitse eesmärk on bioloogilise mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine. Kaitseala piiranguvöönd hõlmab maa-ala saare keskosas, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse. Piiranguvööndis on majandustegevus lubatud, välja arvatud maavarade ja maa-ainese kaevandamine, veekogude veetaseme muutmine ja nende kallaste kahjustamine ning uute maaparandussüsteemide loomine. Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud liiva ja kruusa võtmine oma tarbeks, uute ehitiste ja rajatiste püstitamine, kommunikatsioonide rajamine ning jäätmete ladustamine selleks ette nähtud kohtades.

Kaitseala territooriumil detail- või üldplaneeringu kehtestamiseks ning katastriüksuse kõlvikute piiride ja pindala muutmiseks tuleb küsida kaitseala valitseja nõusolekut. Üle 50 osalejaga rahvaürituste

<sup>1</sup> Rannajoone liigestatuse koefitsient on Loopmanni töös saadud saare mõõdetud übermõõdu ja pindalast tuletatud ringi übermõõdu jagatisena või rannajoone pikkuse ja sirglõigu omavahelise suhtena. Mida väiksem on koefitsient, seda vähem on rannajoon liigestatud ehk vähem on kaugele väljasirutuvaid poolsaari.

korraldamiseks selleks ettevalmistamata kohtades on samuti vajalik kaitseala valitseja nõusolek. Puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine on keelatud kogu kaitseala territooriumil.

### 1.1.2. Maavaldused ja elanikkond

2003. a seisuga on Osmussaarel 3 katastriüksust (vt Tabel 2), kaks neist kuulub EV Siseministeeriumi haldusalasse ja üks Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi haldusalasse. Ülejäänud maaomand on kinnistusraamatusse kandmisel kaitsealuse maana.

2003. aastal oli Osmussaarel kolm elanikku.

**Tabel 2. Maaomandi jaotus Osmussaarel**

| Nimetus                    | Haldaja                                   | Sihtotstarve   | Maaala             |
|----------------------------|-------------------------------------------|----------------|--------------------|
| Osmussaare radarijaam      | Siseministeerium                          | Riigikaitsemaa | 4,76 ha            |
| Osmussaare tuletornilinnak | Siseministeerium                          | Riigikaitsemaa | 4,38 ha            |
| Osmussaare tuletorn        | Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium | Transpordimaa  | 605 m <sup>2</sup> |

### 1.1.3. Kaitseala valitsemine

Osmussaare MKA valitsejaks on EV Keskkonnaministeeriumi haldusalas olev riigiasutus Silma Looduskaitseala (LKA) Administratsioon aadressiga Saare/Lyckholm küla, Noarootsi vald, Läänemaa. Silma LKA Administratsioon asutati keskkonnaministri 5. detsembri 2001. aasta määrusega nr 51 „Valitsusasutuse hallatava riigiasutuse nime muutmine ja Silma Looduskaitseala Administratsiooni põhimääruse kinnitamine”. Silma LKA Administratsioon haldab Silma looduskaitseala, Vormsi maastikukaitseala ja Osmussaare maastikukaitseala. Osmussaare MKA kaitsetegevuse aluseks on 1996. aastal vastu võetud kaitse-eeskiri. Kaitsetegevust finantseeritakse Keskkonnaministeeriumi eelarvest, SA Keskkonnainvesteeringute Keskus (KIK) poolt rahuldatud rahataotluste ning 2003. aastal aktsepteeritud Euroopa Liidu LIFE-Nature projekti kaudu.

## 1.2. Keskkond

Osmussaar kuulub Natura eelvaliku alade hulka.

### 1.2.1. Kliima<sup>2</sup>

Osmussaar paikneb merelise kliima mõjualas. Sealne aasta keskmine õhutemperatuur on +5,4° C, juulikuu keskmine +16,1° C ja veebruari -4,1° C. Absoluutne maksimaalne õhutemperatuur on Osmussaarel mõõdetud +31° C, absoluutne miinimum õhutemperatuur -27° C. Valdavad on lõuna- ja edelatuuled, aasta keskmine tuule kiirus on 6,8 m/s. Keskmine sademete hulk on 703 mm aastas.

### 1.2.2. Veestik

Osmussaare ligi 20 veesilma on mage- või riimveelised ja suhteliselt madalad. Kaitsealal on viis järve, mis on aastaringselt veega täitunud (Inahamne, Lihlhamne, Skånvike, Invike ja Kågrons Neggådn). Ülejäänud järvekesed kuivavad sademetevaesel perioodil. Suurim järv on Inahamne pindalaga 11,5 ha (Riikoja 1934), milles ainukesena saare järvedest leidub ahvenat. Lesta on juhuslikult kohatud nii Inahamnes kui ka Kågrons Neggådnis, olles sattunud sinna inimese käe läbi. Järved toituvad põhjaveest ja sademetest, Lihlhamne (6,5 ha) vett on seetõttu varem kasutatud ka joogiks. Pole välistatud mõnede rannaäärsete järvede toitumine ka mereveest. Järvede troofsust pole hinnatud. Vooluveekogusid Osmussaarel ei ole, kunagised kraavidki on peaaegu kinnikasvanud.

<sup>2</sup> Ülevaate andmiseks on kasutatud on Eesti Meteoroloogia ja Hüdroloogia Instituudi statistilisi andmeid.

### 1.2.3. Geoloogia ja maastik

Osmussaar on Balti klindi jäänuksaar, mis kerkis merest 2000 - 3000 aastat tagasi (Suuroja jt 1999). Tänapäeval tõuseb Osmussaar endiselt ligi 3 mm aastas. Pangaastang Osmussaare kirdetipus taganeb keskmiselt 7 cm aastas. Lääne- ja idaranniku astangutel on taganemine aeglasem, 3-7 cm aastas. Osmussaar saab saare lõunaosas üha maad juurde ning põhjaosas murrutavad seda lained, sealjuures muutub saar üha piklikumaks (Suuroja 2002).

Peamiselt lubjakivist koosnev aluspõhi paljandub kuni 5 km ulatuses saare põhjarannikul 1 – 6 m kõrguse trepja astanguna. Kohati paljandub ka glaukoniitliivakivi. 170 m sügavusel lasub kristalne aluskord, mis on kaetud umbes 7 m paksuse murenemiskoorikuga. Aluskorra peal lasub 59 m vendi ja 92 m kambriumi terrigeenseid setendeid nagu konglomeraat, liivakivi, aleuoliit ja savi. Setendite märkimisväärsed rikutust põhjendatakse varakambriumis toimunud Neugrundi meteoriidiplahvatusega. Varaordoviitsiumi esindavad terrigeensed setendid on detriitliivakivi, diktüoneema kilt, glaukoniitliivakivi.

Tähelepanu vääriv on Kunda ja Volhovi ea lubjakivide 1 - 1,5 m paksune lasund, mis on tugevasti purustatud. Ca 475 miljonit aastat tagasi Osmussaare tektoonilises vööndis aset leidnud katastroofilise merepõhja värina tagajärjel tungisid lasundi horisontaalsetesse ja vertikaalsetesse lõhedesse omapärased, väga tugevasti tsementeerunud bretšalaadsed heleda ja tumeda lubiliivakivi sooned ja kehad.

Saare pinnakate koosneb kuni 2,5 m paksuselt endiste rannavallide kiviklibust (Kask 2002). Erineva kuju, koostise ja ka tekkelooga rannavallid on hästi täheldatavad Osmussaare loode- ja kaguosas. Mujal on rannavallid kattunud tiheda taimestikuga või aegade jooksul tasandunud. Osmussaare kõrgeim koht on 8,2 m kõrgusel merepinnast, see asub saare keskel praeguse radarijaama lähedal.

Geoloogiliselt märkimisväärsed on saarel leiduvad neugrund-bretša rändrahnud (kokku 60), mis pärinevad 5 km kirdes olevalt Neugrundi meteoriidikraatri ringvallilt ja väljapaiskematerjalist ning on jääga laiali kantud.

Kaitstava looduse üksikobjekti staatuses on I rahnuderühm Hinsgronnes, II rahnuderühm Bakboani lähistel, Baskerdikstain ja Baskerdikraisa ning Kaksikud (vt Lisa 2). Vastavalt Kaitstavate loodusobjektide seadusele on nende rahnude mis tahes kahjustamine keelatud ning neile kehtib 50 meetri laiuselt piiranguvöönd, kus on keelatud jäätmete ladustamine, teede rajamine, ehitiste püstitamine, telkimine, lõkke tegemine ja rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistamata kohas. Rahnude seisundi ja selle ümbruse korrastamise eest peab kinnisasja omanikuna hoolt kandma Keskkonnaministerium.

Kunagine peaaegu lage saar, kus maastikku kujundasid heina- ja karjamaad, on pärast rannarootslaste sunduslikku lahkumist 1940. ja 1944. aastal valdavalt võsastunud (kadakas, paju, türnpuu, hübriidhaab<sup>3</sup>, kibuvits jt). 19. sajandil ja ka 20. sajandi esimesel poolel olid peamised maastikuelemendid küla puit- ja paekivihooned, lubjakivist kabel, arvukad suured rändrahnud, üksikud suured puud ning kiviaiad külas ja põldude, võrguaedade ning kabeli ümber. Tänapäevaks on maastikuelementide mitmekesisus vähenenud – kadunud on kiviaiad ja suur hulk rändrahnud, vaid mõnes kohas esineb suuri üksikuid puid. Säilinud on kabelivare ja vanade lubjakivist kasarmuhoonete varemed. 2001. aastal algas süstemaatiline maastikuhooldus, mille eesmärk on taastada liigirikkaid ja kauneid puiskarjamaid ning niite. Osmussaare maastikulisest struktuurist tänapäeval annab ülevaate Tabel 3.

**Tabel 3. Osmussaare maastikuline struktuur**

<sup>3</sup> Hübriidhaab on hariliku haava kasvuvorm.

|                          |              |
|--------------------------|--------------|
| Maastikutüüp             | Pindala (ha) |
| Kadastik                 | 121,5        |
| Rannavallid ja klibualad | 92,2         |
| Kuivad niidud            | 96,0         |
| Niisked niidud           | 80,4         |
| Mets ja puudegrupid      | 45,5         |
| Järved                   | 27,8         |
| Roostik                  | 8,3          |
| Võsa                     | 6,7          |
| Hooned ja õuemaad        | 1,7          |
| <b>Kokku</b>             | <b>480,1</b> |

#### 1.2.4. Taimkate

Valdavalt katab saart tihe kadastik (nt Dansgolve, Kråklundsbackan, Näse) või lehtpuuvõsa (nt Gjarbackan, Hamdalsutabackan, kabelist läände jääv võsa). Metsakoosluseks on kunagisest põllumaast kujunenud Galsveskoen (Svearna) piirkond.

Osmussaarel levivad taimkatte kasvukohatüübid on järgmised (Luhamaa jt 2001):

- **liigirikas soostunud niit** (Bårnkärre, Djupdalen ja Älodappen, Tåmtkärre ja Baskerdike, Bronskärre, Inahamne, Skånvike ja Invike kaldaalad, Hamdalen, Lihllaie, Kågrons Neggådn)
- **kuiv looniit** (Dirgjarda ja Spitargjarda, Galsvebackan, Hamdalsinabackan ja Brus märastaindappen, radarijaamast loodesse jääv niit)
- **niiske looniit** (Dirgjarda ja Spitargjarda, Älodappenist läände jääv ala, Galsvebackan)
- **liigirikas madalsoo** (Bronskärre, Lihlnäsdappeni, Storengskärre, Lihlnäskärre ja Stornäskärre ning Kappolkärre piirkond)
- **niiske pärisaruniit** (Lihlnäsdappeni, Storengskärre, Lihlnäskärre ja Stornäskärre ning Kappolkärre piirkond, Hoitstainsdappen)
- **suprasaliinne rannaniit** (Boaörgeren, Pålände)
- **saliinne rannaniit** (Pålände)
- **nõmmloo** (Lihlhamnest kirdes ja põhjas olev ala, Minsebackan)

#### 1.2.5. Taimestik

##### Samblad

Samblaid uuriti Osmussaarel viimati 1993. aastal, mil neid leiti 119 liiki (Ingerpuu ja Leis 1999). Koos varasemate leidudega (Kupffer 1904. a, Eklund 1935.a) kuulub Osmussaare sammalde nimestikku 129 liiki, neist kuus on kaitsealused või haruldased (vt Tabel 4).

**Tabel 4. Osmussaarel kasvavad kaitsealused ja haruldased samblad**

|   | Liik                                            | Viimati leitud | KLOS | Eesti Punane Raamat <sup>4</sup> |
|---|-------------------------------------------------|----------------|------|----------------------------------|
| 1 | Lubi-niithammas <i>Didymodon tophaceus</i>      | 1993           |      | 3                                |
| 2 | Tõmmu pungsammal <i>Bryum neodamense</i>        | 1993           | III  | 3                                |
| 3 | Juus-sirbik <i>Drepanocladus capillifolius</i>  | 1993           |      | 3                                |
| 4 | Kalju-silekupaar <i>Gymnostomum aeruginosum</i> | 1993           |      | 3                                |
| 5 | Corda porella <i>Porella cordeana</i>           | 1993           | II   | 3                                |
| 6 | Mustpeasammal <i>Catoscopium nigrum</i>         | 1935           | III  |                                  |

<sup>4</sup> Punane raamat jaotab liigid 6 kategooriasse: 0 – hävinud või tõenäoliselt hävinud, 1 – eriti ohustatud, 2 – ohualtid, 3 – haruldased, 4 – tähelepanu vajavad, 5 - määratlemata

## Soontaimed

Viimane kogu saart kattev soontaimede uuring teostati 1998. aastal Zooloogia ja Botaanika Instituudi poolt, mil leiti 399 liiki ja alamliiki soontaimi (Kukk ja Kuusk 1999). Aastatel 1855 kuni 1998 on saarelt kokku leitud 607 liiki ja alamliiki soontaimi. Neist 25 on kaitsealused (vt Tabel 5), kusjuures valdav osa kaitsealustest taksonitest on esindatud elujõulise populatsiooniga ja on hemeradiafoorid (teatava piirini inimtegevuse suhtes ükskõiksed).

**Tabel 5. Osmussaarel levivad kaitsealused soontaimed**

|    | Liik                                                                            | Viimati leitud | KLOS | Eesti Punane Raamat |
|----|---------------------------------------------------------------------------------|----------------|------|---------------------|
| 1  | Kare jürilill<br><i>Cardamine hirsuta</i>                                       | 1993           | II   | 3                   |
| 2  | Taani merisalat<br><i>Cochlearia danica</i>                                     | 1998           | II   | 3                   |
| 3  | Müürkevadik<br><i>Draba muralis</i>                                             | 1998           | II   | 3                   |
| 4  | Kaljukress<br><i>Hornungia petraea</i>                                          | 1998           | II   | 3                   |
| 5  | Madal kadakkaer<br><i>Cerastium pumilum</i> alamliik <i>glutinosum</i>          | 1972           | II   | 3                   |
| 6  | Rand-kesakann<br><i>Sagina maritima</i>                                         | 1934           | II   | 3                   |
| 7  | Veripunane koldrohi<br><i>Anthyllis coccinea</i>                                | 1998           | II   | 4                   |
| 8  | Karvane lippernes<br><i>Oxytropis pilosa</i>                                    | 1998           | II   |                     |
| 9  | Roosa merikann<br><i>Armeria maritima</i> alamliik <i>elongata</i>              | 1993           | III  |                     |
| 10 | Rand-kirburohi<br><i>Polygonum oxyspermum</i>                                   | 1998           | II   |                     |
| 11 | Aas-karukell<br><i>Pulsatilla pratensis</i>                                     | 1972           | III  |                     |
| 12 | Mets-õunapuu<br><i>Malus sylvestris</i>                                         | 1993           | III  |                     |
| 13 | Vööthuul-sõrmkäpp<br><i>Dactylorhiza fuchsii</i>                                | 1998           | III  |                     |
| 14 | Kahkjaspunane sõrmkäpp<br><i>Dactylorhiza incarnata</i> alamliik <i>cruenta</i> | 1993           | III  |                     |
|    | Kahkjaspunane sõrmkäpp <i>Dactylorhiza incarnata</i> alamliik <i>incarnata</i>  | 1998           | III  |                     |
| 15 | Kuradi-sõrmkäpp<br><i>Dactylorhiza maculata</i>                                 | 1934           | III  |                     |
| 16 | Tumepunane neuuvaip<br><i>Epipactis atrorubens</i>                              | 1998           | III  |                     |
| 17 | Soo-neiuvaip<br><i>Epipactis palustris</i>                                      | 1998           | III  |                     |
| 18 | Harilik käoraamat <i>Gymnadenia conopsea</i> alamliik <i>conopsea</i>           | 1998           | III  |                     |
|    | Harilik käoraamat <i>Gymnadenia conopsea</i> alamliik <i>densiflora</i>         | 1998           | III  |                     |
| 19 | Harilik muguljuur<br><i>Herminium monorchis</i>                                 | 1998           | II   | 4                   |
| 20 | Soohiilakas<br><i>Liparis loeselii</i>                                          | 1998           | II   | 3                   |
| 21 | Suur käöpõll<br><i>Listera ovata</i>                                            | 1998           | III  |                     |
| 22 | Kärbesõis                                                                       | 1998           | II   | 4                   |

|    | Liik                                          | Viimati leitud | KLOS | Eesti Punane Raamat |
|----|-----------------------------------------------|----------------|------|---------------------|
| 23 | <i>Ophrys insectifera</i><br>Hall käpp        | 1998           | III  | 4                   |
| 24 | <i>Orchis militaris</i><br>Kahelehine käokeel | 1998           | III  |                     |
| 25 | <i>Platanthera bifolia</i><br>Rohekas käokeel | 1998           | III  |                     |
|    | <i>Platanthera chlorantha</i>                 |                |      |                     |

## Seened

Osmussaarel teostati seeneliikide uuringuid aastatel 1976 ja 1993. Selle tulemusena on saarel määratud 127 liiki seeni, millest 23 on esmaleiud Eestis (Kalamees ja Vaasma 1999). Ebajasmiiini-tarik *Oxyporus philadelphi* on III kategooria kaitsealune liik ja kuulub Eesti Punases Raamatus samuti 3. kategooriasse (liik leiti ka 1993. a. uuringutel). Punase Raamatu esimesse kategooriasse kuulub *Lindtneria trachyspora* (leitud 1993. a). *Clitocybe ruderalis* (leiti viimati 1976. a) ja *Psilocybe coprophila* f. *Subetiolata* (leitud 1993. a) on väga haruldased seened Euroopas. Osmussaare MKAlt leiti veel teisigi haruldasi liike nagu *Inocybe adaequata*, *Inocybe maculata*, *Mycena meliigena*, *Tricholoma inocybeoides* ja *Tricholoma constrictum*.

### 1.2.6. Loomastik

Osmussaare MKA faunat inventeeriti laiahaardeliselt, kuid lühiajaliselt 1993. aasta juunis (Masing 1995). Enne ega ka pärast seda pole Osmussaare faunat uuritud, välja arvatud linnustik ja teod. Seetõttu on järgnevas ülevaates esitatud andmed lünklikud ning kasutatud on saare endiste ja praeguste elanike ning loodusuurijate tähelepanekuid.

1839. aasta suvel saart külastanud geoloog E. Eichwald täheldas saarel olevat palju hiiri, siile ja mutte. Kütimisega olevat aga hävitatud jäneste populatsioon ning rotte polevat saarel olnudki (Põlma 1984).

Saare kunagise majakavahi (ametis lühiajaliselt 1970ndatel ja 1990ndatel) andmetel elas saarel arvukalt siile, rotte ning rebaseid. Juhukülalised olid jäned ja põder. 1971. aastal täheldati lisaks nimetatud liikidele ka koduhiirte olemasolu saarel (Randla 1972).

1993. aasta inventuuri käigus tõendati rebase, põhja-nahkhiire, nastiku, rabakonna, tähnikesiliku, põõsateo, võsa-võõteo ja kiriteo elamine saarel (Masing 1995).

1999. aastal uuriti saarel **maismaa- ja mageveetiguseid** lähemalt. Selle tulemusena registreeriti 20 liiki maismaatiguseid ja 10 liiki mageveetiguseid (Ehlvest 1999). Ükski leitud liikidest ei kuulu kaitsealuste liikide hulka ega ka Eesti Punasesse Raamatusse. Kiritigu 1999. aastal saarelt ei leitud.

1990ndatel aastatel on uuritud ka **põhjaloostikku** kaitseala ümbritsevas rannalähedases meres ning täheldatud selle suhteliselt stabiilset seisundit (Kotta ja Kotta 1999). Kaitsealuseid ega ka Punase Raamatu liike pole leitud.

MKA **kalastik** on süsteemselt uurimata, küll aga on Inahamne järvest leitud ahvenat, luukaritsat ja lesta. Viimast nähti 2003. aastal ka Kågrons Neggådni järves. Rannalähedases meres on võimalik kohata peaaegu kogu Eesti kalafaunat, periooditi leidub siin arvukalt turska ja peamised püügikalad on kilu, räim, lest, siig, lõhe, tuulehaug ja angerjas. Kaaspüügina on välja tõmmatud kammeljat, väike-tobijat, vimba ning haruldast merisutti (Randla 2002). 2003. aastal leiti Lõunasadama lähistel mörrast hiina villkäpp-krahi<sup>5</sup>.

<sup>5</sup> Tegemist on võõrliigiga, kelle populatsioon Läänemeres on viimastel aastatel kiiresti suurenenud.

Viimaste aastate tähelepanekute alusel võib öelda, et kaitsealal on säilinud **selgroogsetest** tähnikesilid (III kategooria kaitsealune liik), nastik (III kategooria), põhja-nahkhiir (II kategooria), rebane, mink ehk ameerika naarits ja kobras. Rannalähedast merd külastavad aeg-ajalt hülged (peamiselt hallhüljes – II kategooria). Vaatamata sellele, et **liblikaid** pole kaitsealal spetsiaalselt uuritud, on seal nähtud haruldast harilikku reseedaliblikat (Randla 2002).

Alates 1993. aastast on kaitsealal alustatud **linnustiku** põhjalikumaid uuringuid (vt Lisa 3). Osmussaar asetseb ida-atlandi **rändeteel**, mida mööda liiguvad miljonid linnud. Rändetee ühendab Põhja-Jäämere ääres paiknevaid lindude pesitsusalasid Lääne-Euroopas ja Aafrikas asuvate talvitusalaadega. Osmussaarel on seni kohatud 178 linnuliiki, kuid see nimekiri täieneb pidevalt. Kevad- ja sügisrändel on põhilisteks läbirändajateks kaurid, valgepõsk- ja mustlagled, tõmmu- ja mustvaerad ning viupardid. Kevadrände kõrgeriigid kestavad 10.-30. maini, sügisel toimub arvukam ränne septembris ja oktoobris. Madala veega paljanduvatele klibuseljandikele ja mudaväljadele koonduvad meelsasti mitmesugused kurvitsalised, kellest arvukamad on alpi risla, liivatüll, kiivitaja ning mudatilder. Talvel võib siinsel rannikumerel kohata tuhandeid aule ja sõtkaid, talvitumas ning läbirändel võib kohata üle-euroopaliselt ohustatud kirjuhahka.

2003. aastal leidsid ornitoloogid **haudelinnustiku** uurimisel saarelt 90 liiki pesitsejaid, neist 63 on kaitsealused liigid. Haudepaaride koguarvu hinnati Osmussaarel 1700 - 2200 haudepaarile, keskmine asustustihedus oli 2,2 – 4,5 p/ha. Arvukamateks pesitsejateks olid põldlõoke, sookiur ja metsvint. Osmussaar on pesitsuspaigaks paljudele kõrge kaitseväärtusega linnuliikidele. 63-st Eesti seadusandlusega kaitstavast liigist on 60 III kategooria liigid ja 3 – rukkirääk, sookurg ja niidurüdi – II kategooria liigid. 2003. aastal leiti siin pesitemas üheksa Euroopa Liidu lindude kaitse direktiivi (nn linnudirektiivi) I lisse kantud linnuliiki – roo-loorkull, teder, rukkirääk, sookurg, niidurüdi, jõgi- ja randtiir, võot-põõsalind ning punaselg-õgija. Osmussaar on oluliseks pesitsuskohaks tõmmuvaerale, võot-põõsalinnule, rukkiräägule ja rohukosklale.

### 1.2.7. Keskkonnaseisund

Osmussaare keskkonnaseisundit hinnati 1993. aastal pärast sõjaväe lahkumist. Raskemetallide ja teiste kahjulike ainetega saastatuse väljaselgitamiseks võeti mullaproove (Kask ja Raudsepp 1999). Analüüsitulemustest järelitati, et muld ei ole saastunud. Vanaadiumi, molübdeeni, plii ja tsingi kõrgemat sisaldust saare põhjaosa mullaproovides seostati diktüoneemakildi mõjuga mulla moodustumisel. Veereostust hinnati pinna- ja põhjaveeproovide alusel ning leiti, et kohati esineb nõrka õlireostust. NO<sub>2</sub> sisaldus oli lubatust suurem kahes kaevus (Bienen). Mõõdeti ka mulla radioaktiivsust, kuid kõrgendatud radioaktiivsusega kohti ei tuvastatud.

Suurima reostuse kaitsealal põhjustavad metallijäätmed, mida leidub hajusalt üle terve saare (hinnanguliselt 450 tonni). Lisaks sellele leidub saare keskosa hoonetes ja loodetipus endises sõjaväelinnakus valdavalt tehnoloogilise väärtuse kaotanud jäätmeid. Kõik teadaolevad ohtlikud jäätmed viidi 2002. aastal Osmussaarelt ära. Visuaalset reostust põhjustavad lagunevad hooned (eriti loodetipus ja saare keskosas olevad vanad sõjaväehooned ja muud rajatised). Ka turism on põhjustanud kaitsealal teatud reostust, mistõttu leidub siin-seal (eriti Lõunasadamas, Läänesadamas, laagriplatside juures ja teede ääres) olmeprügi. Viimast leidub ka kõikjal rannas, kuhu selle on toonud meri.

### 1.2.8. Infrastruktuur

Osmussaare MKA väravaks on kaks ajaloolist sadamat – Lõunasadam ja Läänesadam. Täna kujutavad need küll endast vaid soodsaid randumiskohti, sest igasugused sadamarajatised puuduvad. Ühendus mandriga toimub peamiselt Dirhami sadama kaudu, mis asub ca 10 km saarest kagus. 2003. aastal oli võimalik kasutada kolme aluse teenuseid. (Vt ka Lisa 4)

Kaks peamist teed kaitsealal kulgevad Lõunasadamast tuletorni juurde, lisaks on väljakujunenud rajad saare põhjakaldas ja mujalgi (nt Kaksikute juurde). Teed on Osmussaarel suhteliselt heas korras tänu looduslikult klibusele pinnasele.

Elektrienergiat (220V) toodab saarel ainukesena radarijaama toiteks ehitatud tuulegeneraator. Majakat toidavad päikesepatareid. Sideliinid Osmussaarel puuduvad, küll aga jääb saar enamiku mobiilioperaatorite levialasse (v.a Tele2), kuid levi on katkendlik.

### 1.2.9. Varasem teadustöö

Vaatamata kaugusele mandrist ning suletusele Nõukogude perioodil, on Osmussaare loodust omajagu uuritud. Nii uurisid **soontaimi** saarel 1853. a F. Schmidt, 1904. a K. R. Kupffer, 1935. a O. Eklund, 1927, 1934. ja 1939. a G. Vilbaste, 1971. a T. Randla, 1972. a H.-E. Rebassoo, 1986. a T. Elvisto, 1987. a E. Kukk, 1993. a T. Kukk ja M. Leht, 1998. a T. Kukk ja V. Kuusk.

**Seeni** uurisid Osmussaarel aastatel 1976 ja 1993 K. Kalamees, V. Kastanje, B. Kullman, L. Pihlik, K. Põldmaa ja M. Vaasma.

**Samblaid** inventeerisid 1904. a K. R. Kupffer, 1935. a O. Eklund ja 1993. a N. Ingerpuu ja M. Leis.

**Maismaa- ja mageveetigused** uuris 1993. aastal A. Ehlvest.

**Faunistilisi** märkmeid tegi saarel 1993. aastal M. Masing, enne seda on fauna kohta tähelepanekud kirja pannud 1839. a E. Eichwald ja 1971. a T. Randla.

**Linnustikku** uuris saarel 1971. a T. Randla, 1977-1982 viidi läbi linnustiku vaatlused Eesti linnuatlase tarvis, 1993. a uurisid saare linnustikku A. Leito, T. Randla, A. Kalamees, U. Paal, A. Ader, L. Luigujõe ja M. Ots. 1996. aastal uurisid linde E. Mägi, K. Kaisel ja I. Ojaste. Alates 1996. aastast on Osmussaare linnustikku uuritud igal aastal.

Osmussaar on kahel korral (Kala jt 1971; Suuroja jt 1994) olnud vastavalt 1:200 000 ja 1:50 000 mõõtkavalise kompleksse **geoloogilise** kaardistamise objektiks. Esimesena mainitud kaardistamise käigus rajati (1970) saarel Jesu Kapelli lähistel järve kaldal kristalse aluskorrani ulatuv 196 m sügavune uuringupuurauk (nr 410), mis samas ka likvideeriti.

Saare **asustuslugu** on uurinud T. Peil ja G. Hoppe. 2003. aastal teostati esmakordselt arheoloogilisi kaevamisi (Läänemaa Muuseum).

## 1.3. Kultuuripärand

### 1.3.1. Ajalooline asustus

Osmussaare asustuslugu sai tõenäoliselt alguse juba viikingite ajal, kust on pärit ka legend skandinaavlaste peajumala Odeni matmisest saarele (siit arvatakse tulenevat ka saare rootsikeelne nimi *Odensholm*). Osmussaart on esmakordselt mainitud umbes aastal 1250 Hothensholmi nime all (Mereleksikon). Esimesed kirjalikud andmed saare elanike kohta pärinevad aastast 1436 (Hoppe 2001). 1650. aastal sõlmisid toonased osmussaarlased leppe Rootsi kuninganna Christinaga, mis tagas neile isikuvabaduse ja nn rootsi asustusõiguse saarel elamiseks (Peil 2002a). Uskudes selle leppe kehtivusse, ei omandanud saare kogukond kunagi maad, mistõttu pole seda ka pärast Nõukogude okupatsiooni rootslastele või nende järeltulijatele tagastatud.

Osmussaarlased elasid seitsmes talus, kusjuures suurim elanike arv (131 inimest) oli 1930. aastate algul. Elanikkonna kasvu piirasid saareelanikud ise kirjutamata reeglite rakendamisega (osa lastest pidid saarelt lahkuma jmt).

Osmussaare elanikkond evakueeriti esmakordselt 1940. aastal, mil hakati rajama Vene mereväebaasi nn baaside lepingu alusel (Peil 2002b). Vene väed taganesid sakslaste pealetungi tõttu saarelt 1941. aastal. Lõplikult lahkus suurem osa osmussaarlastest 1944. aastal. Pärast Teist maailmasõda rajati Osmussaarele Nõukogude mereväebaas (kuni 1200 meest). Paari aasta pärast jäeti sellest alles vaid väike üksus (kuni 40 meest). 1980. aastatel asusid saarel 20 sõdurit ja mitšman koos perega ning majaka meeskond. Nõukogude ajal oli saarele pääs rangelt piiratud, see oli võimalik vaid erilubadega. Endise NSVL armee sõdurid lahkusid saarelt 1993. aastal. Pärast seda asus seal aeg-ajalt Eesti piirivalve valvepost. 1997. aastal jäi aga saar ilma püsiva asustusest. Püsielanikega taasasustati Osmussaar 2001. aasta sügisel.

### **1.3.2 Hoonestus**

Ehitisi on saarel suhteliselt vähe, kuid neist üks väärtuslikumaid on rannarootslaste lubjakivist kabel (ehitatud 1765. aastal). Kabel on tänaseks varemeis, osaliselt on säilinud selle fassaad koos torniga. Muinsuskaitse alla pole kabelit veel võetud. Endiste rannarootslaste ehitistest on säilinud üks rehi (Marksi talu) ja üks laut (Erkase talu) vana küla (Bien) asemel.

Arvukalt on saarel kasarmuhoonete varemeid, mille vanus on täpselt kindlaks tegemata. On arvatud, et osa kasarmuhoonetest (nt Kråklundsbackanil olevad) on veel tsaariaegsed, kuid enamik kuuluvad II maailmasõja perioodi.

Saare loodetipus asub tuletorn (taasehitatud 1952. aastal, renoveeritud 1998. aastal) ja linnak, mille hooned püstitati 1940. ja 1941. aastal. Ohvitseride maja Bienis, kus ka praegu elatakse, on tõenäoliselt 1970ndatest aastatest.

Erineva päritolu ja funktsiooniga betoon- ja paekivihooneid ning varemeid võib leida ka mujal saarel.

Osmussaare uusimad rajatised on riigikaitsefunktsiooni täitev Eesti mereseiresüsteemi osaks olev radarijaam ning selle juurde kuuluvad abihooned (kaks) ja tuulegeneraator, mis püstitati Bieni aastatel 2002 - 2003.

### **1.3.3 Elulaad**

Traditsiooniliselt on saarel tegeletud kalapüügi ja põlluharimisega (rukis, oder, kapsas, kartul - haritav maa hõlmas ligi 10% saare pinnast). Rannarootslased käisid ka linnujahil, hülgejahil käidi vähe. Kasvatati kariloomi, sigu, lambaid, 20. sajandil peeti ka hobuseid (enne seda künti härgadega). Olulist lisa võimaldas kaubavedu merel ja lootsiteenistus. Ka Nõukogude perioodil peeti saarel loomi (sead, veised, küülikud, lambad). Tänapäevased saareelanikud peavad talu, mille põhitegevussuund on lambakasvatus ja maastikuhooldus. Kuna saarel puudub korralik paat, millega kalal käia, ning aedviljade kasvatamine on kuivuse ja õhukese mullakihi tõttu raskendatud, siis tuuakse osa toiduainetest mandrilt. Küll aga tegeletakse saarel marjade, seente ja ravimtaimede korjamise ning mesindusega.

## **1.4. Küllastamine**

Osmussaare küllastatavus suurenes oluliselt 2002. aastal, mil saarel käis ligikaudu 2000 inimest. 2003. aastal ulatus küllastajate arv 2500ni. Valdavalt tullakse Dirhami sadamast tellitava laevaga (2003. aastal pakkus üleveoteenust kolm ettevõtjat kokku kolme alusega) Osmussaare Lõunasadamasse. Nende osakaal, kes tulevad saarele jahtide ja muude alustega (süst, katamaraan, kummipaad), on väike, kuid tihtipeale ei maabu need küllastajad infotahvlitega varustatud sadamates, vaid näiteks Näse ümbruses. Lõunasadamas on silt, millega palutakse prügi mandrile tagasi viia ja mustvalge kaart koos kaitseala lühitutvustusega. Läänesadamas on prügi tagasiviimise silt.

2003. aasta seisuga matkarajad kaitsealal puuduvad. Soovituslikke laagriplatse on viis (Lõunasadamas, Minsias, Kaksikute juures, Bienis ja Stråndhuses). Enim kasutatav on Lõunasadama laagriplats, kus selle soodsa asukoha tõttu on iseeneslikult välja kujunenud mitu lõkkekohta, neist väljaarendatud (koos korralike istepinkidega) on üks. Laagriplatsi lähedusse on rajatud kuivkäimla, samuti on laagriplatsi juures saare ainus joogikõlbuliku veega kaev, mida tarvitavad ka saare alalised elanikud.

Tunduvalt vähem kasutavad külastajad Kaksikute juures asuvat laagriplatsi, mis asub harvem külastatava Läänesadama lähedal, kuid ~3 km kaugusel Lõunasadamast. Laagriplatsil on valmimas kuivkäimla, kuid puudub joogivee varumise võimalus. Laagriplatsile nime andnud bretšarahnud on riikliku kaitse all ja neile kehtib 50 m ulatuses piiranguvöönd.

Saare keskel asuval Bieni laagriplatsil on üks lõkkekoht koos istepinkidega ning endist rannarootslaste küla tutvustav infotahvel. Bieni laagriplats ei leia peaaegu üldse kasutust. Tõenäoliselt häirib turiste selle lähiste rajatud radarijaam koos sinna juurde kuuluva tuulegeneraatoriga (müra). Puudub joogikõlbuliku vee varumise võimalus. Käimlana saab kasutada endist Nõukogude sõjaväe käimlat, aga puudub vastav suunaviit.

Saare loodetipus majaka lähisel asuv laagriplats on kõige vähem väljaarendatud. Laagriplatsil puudub kindel lõkkekoht - lõket tehakse kord majakast läänes, kord idas. Puuduvad korralikud istepingid ja käimla. Joogiveevarumise koht on olemas. Vaatelisuse tõttu leiab laagriplats aeg-ajalt kasutust.

Minsia laagriplatsi Lõunasadama lähisel kasutatakse harva, kuna koht on maabunuile raskesti ülesleitav. Laagriplats on varustatud istekohtadega, kuid puudub kaev ja käimla. Laagriplatsi lähisel asub tallamisõrn nõmmloos, mistõttu selle laagriplatsi propageerimine pole soovitatav.

Lisaks nimetatud laagriplatsidele telgitakse ja tehakse lõket teistes suvaliselt valitud kohtades, mida tõestavad külastajatest mahajäänud lõkkeasemed.

# II VÄÄRTUSED JA EESMÄRGID

## 2.1. Väärtused

### 2.1.1. Väärtused

Lähtuvalt kaitse-eeskirjast on Osmussaare MKA loodud haruldaste ja teadusliku väärtusega geoloogiliste objektide – aluspõhjakevite paljandite, rannavallide, rändrahnude – ning eluslooduse koosluste kaitseks. Eluslooduse väärtusi võib hinnata koosluste, taimestiku ja loomastiku seisukohalt. Lisaks on oluline maastiku kui terviku väärtus.

Maastikulised väärtused on: pankrannik, klibused rannavallid, neugrund-bretša rändrahnud, laguunijärved ehk abajad, pärandkooslused (loopealsed, niidud ja (puis)karjamaad) ning kultuuriloolised objektid (kabel, majakas, külaase, Odeni matmispaik – legend).

Väärtuslikud kooslused on eelkõige pärandkooslused – poollooduslikud soo-, soostunud, aru-, loo- ja rannaniidud, (puis)karjamaad ja nõmmlookooslused. Samuti laguunijärvede eluskooslused.

Kaitsealuseid samblaliike on Osmussaarel teadaolevalt 3, lisaks kolm haruldast liiki (Eesti Punase Raamatu III kategooria), kaitsealuseid soontaimi on 25 liiki (neist 13 käpalised). Valdava osa kaitsealuste soontaimeliikide kasvukohaks on pärandkooslused.

Kaitsealuseid linnuliike pesitseb saarel 63, EL Linnudirektiivi liikidest esineb 9 haudelinnuliiki. Valdav osa kaitsealustest liikidest on seotud rannikualaga või pärandkooslustega. Lisaks on Osmussaar väga oluline rändepeatuspaik nt kurvitsalistele ja paljudele avaveelindudele. Rannikumeri on mitmete liikidele oluline talvitusala.

### 2.1.2. Huvirühmad

Osmussaarega on seotud järgnevalt loetletud huvirühmad. Neist enamik kaasati kaitsekorralduskava koostamise protsessi.

#### 1. Ametkonnad

- Keskkonnaministeerium, selle allasutused ja Keskkonna Investeeringute Keskus
- Lääne Maavalitsus ja Noarootsi vald
- Keskkonnainspeksioon ja Keskkonnateenistus
- Päästeamet, Piirivalve Amet ja Veeteede Amet

#### 2. Kohalikud elanikud

#### 3. Teadusasutused

- Eesti Põllumajandusülikool ja selle allasutused (ZBI, KKI jt)
- Tartu Ülikool ja selle allasutused (BÖI, ZHI jt) (TÜ)
- Eesti Geoloogia Keskus

#### 4. Vabaühendused

- SA Osmussaare Fond (SOF)
- Eesti Geoloogia Selts
- Läänemaa Linnuklubi

- Eesti Ornitoloogiaühing
- Eestimaa Looduse Fond (ELF)
- Odenholms Byalag (endiste Osmussaarlaste ühing Rootsis)

#### 5. Ettevõtted ja ettevõtjad

- Dirhami sadam
- AS Kaskater (saarel olevate lammaste omanik)
- Kalurid
- Transpordikorraldajad (ülevedajad)
- Turismikorraldajad
- Tuuleenergeetika arendajad

#### 6. Kultuuriloo uurijad

- Rannarootsi Muuseum
- Tiina Peil (Osmussaare asustusajaloo spetsialist)
- Läänemaa muuseum
- Eesti Meremuuseum (allveesukeldujad) jt.

## **2.2. Eesmärgid**

### **2.2.1. Visioon 2010**

Osmussaare MKA koosseisu kuuluvad Osmussaar, ühe kilomeetri ulatuses saart ümbritsev meri ning Neugrundi meteoriidikraatri lahustükk. Osmussaare MKA kuulub Euroopa Liidu kaitsealade võrgustikku Natura 2000, on rahvusvaheliselt tähtis linnuala, loodushariduslik objekt ning kuulub UNESCO Maailmapärandi Nimistusse. Kaitsealal on säilinud kõik geoloogilised ja kultuuriloolised väärtused, maastikuilmes on suurenenud pärandkoosluste osakaal, kaitsealused liigid on esindatud elujõuliste populatsioonidena ja võimaldatud on sobivad tingimused rändel peatuvatele lindudele. Pärandkoosluste hooldamine toimub erinevate kariloomade optimaalse karjatamise abil.

Kaitsealal teostatakse süstemaatilist eluslooduse monitooringut ning huvipakkuvate taksonite teaduslikke uuringuid, oluline roll on loodushariduslikul tegevusel. Kaitseala kohalik elanikkond on teadlik kaitseala väärtustest ning püüdleb jätkusuutliku elulaadi poole, teadvustades oma sõltuvust kodusaare piiratud ökosüsteemist. Loodust säästvat turismi kaitsealale reguleerib kaitseala valitseja läbi turismikorraldaja, mis võimaldab saada ülevaate saare külastatavusest ning inimtaluvusest.

### **2.2.2. Kaitsekorralduse pikaajalised eesmärgid**

Kaitsekorralduse pikaajalised eesmärgid lähtuvalt kaitseala väärtustest on:

- taastada ja/või säilitada Osmussaare maastikulist omapära – pankrannikut, klibuvalle, rändrahne, pärandkooslusi, kultuuriloolisi väärtusi
- tagada maastikukaitsealal esinevate kaitsealuste ja ohustatud liikide säilimine elujõuliste populatsioonidena

- kaitsealuste liikide säilimiseks tagada erinevatele liikidele sobivate kvaliteetsete elupaikade olemasolu
- soodustada pärandkoosluste kui väärtuslike elupaikade ning lindude rändepeatuspaikade taastamist ja hooldust
- läbi viia eluslooduse seiret jälgimaks populatsioonide ja koosluste seisundi dünaamikat
- korraldada nii eluta kui eluslooduse objektide teaduslikke uuringuid
- edendada loodushariduslikku tegevust
- saavutada tunnustust rahvusvaheliselt tähtsa linnualana.

### 2.2.3. Tegurid, mis võivad mõjutada kaitseväärtusi ja kaitse-eesmärkide saavutamist, kaitsekorraldus

Osmussaare kaitseväärtust ja kaitse-eesmärke potentsiaalselt mõjutavate tegurite hindamiseks viidi läbi SWOT-analüüs paragrahvis 2.1.3. nimetatud huvirühmade osalusel. Analüüsitulemustest annab ülevaate Tabel 6.

**Tabel 6. Osmussaare maastikukaitseala kaitseväärtusi ja kaitse-eesmärke potentsiaalselt mõjutavad tegurid ja neist lähtuv kaitsekorraldus**

| Kaitseväärtus                                            | Kaitse-eesmärk                                                                                                            | Kaitseväärtust ja kaitse-eesmärki mõjutavad tegurid                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | Kaitsekorraldus                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|----------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Kaitseala kui terviku maastikuilme ja loodusväärtused | Tervikliku, visuaalselt meeldiva ja algupärase maastikuilme taastamine ja säilitamine, loodusväärtuste säilimise tagamine | <ul style="list-style-type: none"> <li>- külastajate ja saareelanike teadatus kaitseala kaitseväärtustest ja – korraldusest, saare kodukorrast</li> <li>- Nõukogude Armee poolt tekitatud reostus – metalli-jäätmel, lagunenenud hooned, võimalik pinnasereostus</li> <li>- maastikuhooliduse ebaefektiivsus või lõppemine</li> <li>- kaitseala puhkemajanduslik kasutamine on määratlemata</li> <li>- reguleerimata on mootorsõidukitega liiklemine kaitsealal</li> <li>- keskkonnakatastroofid (nt naftareostus)</li> <li>- looduskatastroofid (nt põleng)</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>- koostada saare kodukord ja tutvustada seda saare elanikele ja külastajatele</li> <li>- likvideerida Nõukogude Armee jäänukreostus ja tagada turvalisus ohtlikult lagunenenud ehitiste piirkonnas</li> <li>- tagada maastiku efektiivne ja jätkuv hooldus</li> <li>- määratlada kaitseala puhkemajanduslik kasutamine (vt tabeli punkti 5)</li> <li>- kehtestada mootorsõidukite liikumispääsradad</li> <li>- teavitada kohalikku maa- ja omavalitsust, keskkonnaministeeriumi, päästeametit ja piirivalveametit võimalikest keskkonna- jm erakorralistest ohtudest</li> </ul> |
| 2. Geoloogilised väärtused                               | Aluspõhjakiivimite paljandite, rannavallide ja rändrahnude säilimise tagamine                                             | <ul style="list-style-type: none"> <li>- kaitstavad looduse üksikobjektid – neugrund-bretša-rändrahnud – on viitade ja infotahvlitega tähistamata</li> <li>- Kaksikute laagrikoht asub kaitstava looduse üksikobjekti – Kaksikute rändrahnude – piiranguvööndis</li> <li>- Neugrundi meteoriidikraater kui väärtuslik geoloogiline objekt ei kuulu kaitseala koosseisu</li> <li>- külastajad korjavad kaasa kivistisi, kuhjavad ja</li> </ul>                                                                                                                           | <ul style="list-style-type: none"> <li>- varustada kaitstavad looduse üksikobjektid infotahvlitega ja paigaldada vastavad viidad</li> <li>- paigaldada kaitse all olevate Kaksikute rändrahnude juurde infotahvel, mis tutvustab objekti ja keelab selle mistahes kahjustamise ning vähendada nimetatud objekti piiranguvööndit poole võrra</li> <li>- informeerida külastajaid saare kodukorrast ning kasutada huvilisi kiviaedade ladumisel</li> <li>- lisada kaitseala koosseisu Neugrundi meteoriidikraatrit hõlmav akvatooriumiala - viia läbi teaduslikke</li> </ul>                                             |

| Kaitseväärtus                                                | Kaitse-eesmärk                                                                                                                                       | Kaitseväärtust ja kaitse-eesmärki mõjutavad tegurid<br>paigaldavad ümber paljandunud kive                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kaitsekorraldus<br>uuringuid (nt osmussaar-bretša soonte olemuse välja selgitamiseks)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|--------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 3. Kooslused                                                 | - väärtuslike koosluste, eelkõige pärandkoosluste, ilme ja liigilise mitmekesisuse tagamine                                                          | - pärandkoosluste ala- või ülekarjatamine<br>- kadastike laienemine<br>- võsastike laienemine<br>- karjatamisest üht tõugu kariloomadega tulenev suunatud liigiline valik<br>- karjatavate alade raskendatud järelniitmine hajusmetalli tõttu<br>- lammaste koondamine väikesele alale turismiperioodil, mis põhjustab ala ülekarjatamist ja ülejäänud alade ebapiisavat karjatamiskoormust<br>- liigne tallamine õrna taimeistikuga nõmmloom<br>- lõkkepuude omavoliline langetamine | - tagada loodushoiutoetuste kaasabil pärandkoosluste optimaalne karjatamiskoormus ning põdsastunud niitudest pärandkoosluste kujundamine<br>- harvendada kadastikke<br>- kujundada võsastunud aladest puiskarjamaad<br>- karjatada (islandi tõugu) lambaid aastaringselt<br>- kuni karjatamiskoormus pole piisav, teostada võimaluse korral järelniitmist ja niita mittekarjatavaid pärandkooslusi<br>- lisaks lammastele karjatada veiseid ja hobuseid koosluste liigirikkuse säilitamiseks<br>- vältida lubatud karjatamiskoormuse ületamist (lammaste koondamist väikesele alale)<br>- likvideerida jäänukreostus (hajusmetall)<br>- teostada teaduslikke uuringuid (nt nõmmloom taimeistiku tallamistaluvuse uuring)<br>- korraldada talguturismi                                                                                                                                                                                                                                               |
| 4. Liigiline mitmekesisus, kaitsealused liigid ja rändliigid | - tagada bioloogiline mitmekesisus, kaitsealuste liikide säilimine elujõuliste populatsioonidena ja rändlindudele sobivate peatumispaikade olemasolu | - kaitsealustele liikidele vajalike elupaikade ebakvaliteetsus või vähesus<br>- rändlindudele vajalike peatumispaikade ebakvaliteetsus või vähesus<br>- merelise osa, mis on rändavatele ja talvituvatele veelindudele oluliseks peatumis- ja toitumispaigaks, puudumine kaitseala koosseisust<br>- kiskjate (rebase ja mingi) arvukuse suurenemine<br>- kaitsealuste taimede tallamine ja noppimine<br>- kaitsealuste loomade ja peatuvate rändlindude häirimine                     | - tagada kaitsealustele liikidele vajalike elupaikade, eelkõige pärandkoosluste kvaliteet nende hooldamise läbi<br>- viia läbi riikliku seiret populatsioonide või koosluste seisundi jälgimiseks ajas<br>- korraldada teaduslikke uuringuid (liiginimekirjade ja levikukaartide koostamine, arvukus-hinnangute andmine ning erihuvi pakkuvate kaitsealuste liikide populatsioonidünaamika jälgimine)<br>- lisada kaitseala koosseisu ühe kilomeetri ulatuses Osmussaart ümbritsev rannikumeri<br>- saavutada tunnustust rahvusvaheliselt tähtsa linnualana (IBA)<br>- reguleerida rebase ja mingi arvukust<br>- rajada linnuvaatlusplatvorm<br>- ehitada Lõunasadamasse kai<br>- korraldada giidide koolitust ja juhendada saareelanikke loodushoidliku eluviisi omandamisel<br>- turismikorraldaja abil koostada loodushariduslikud ja kultuuriloolised reisipaketid, reguleerida külastajate hulka, propageerida giidide kasutamist ja tagada saare heakord<br>- paigaldada vaatekaardid Lõuna-, |
| 5. Loodushariduse objekt                                     | - arendada loodushariduslikku tegevust                                                                                                               | - puuduvad sadam ja paadisillad<br>- korraldamata on saare külastamise reguleerimine ja heakorra tagamine<br>- puuduvad väljaõppe saanud giidid<br>- ebapiisavalt on saart tutvustavaid kaardi- ja infotahvleid ning matkakaarte<br>- välja on arendamata matka-                                                                                                                                                                                                                      | - tagada saare heakord<br>- paigaldada vaatekaardid Lõuna-,                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |

| Kaitseväärtus                 | Kaitse-eesmärk                                                                                                           | Kaitseväärtust ja kaitse-eesmärki mõjutavad tegurid                                                                                                                                                                    | Kaitsekorraldus                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|-------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                               |                                                                                                                          | radade, puhke- ja telkimisplatside süsteem<br>- saarel on võimalik ööbida vaid telkides<br>- probleemne on saare hoidmine prügivabana<br>- saar on huviobjektiks ka looduse suhtes hoolimatult käituvatele turistidele | Lääne- ja Dirhami sadamasse, korraldada matkarajad, puhke- ja telkimisplatsid, koostada matkakaardid ning paigaldada külastajaid suunavad viidad<br>- võimaldada kaitsealale ööbimiskohtade (nt palkmaja) ehitamist<br>- ehitada teadus- ja haridusotstarbeline välibaas<br>- kaaluda võimaliku kautsjonisüsteemi loomist vastutustunde tekitamiseks ja tekitatud kahjude hüvitamiseks<br>- teha koostööd aktiivsete huvigruppidega (muuseumid, KOV, SOF), kes korraldavad objektide inventuuri, uurimist, taastamist, korrashoidu, tähistamist ja tutvustamist, taotlevad Osmussaare kandmist koos Neugrundi meteoriidikraatriga Maailmapärandi Nimistusse Odeni haua nime all ning püüavad taastada ja demonstreerida traditsioonilist Osmussaare taluelu. |
| 6. Kultuuriloolised väärtused | - säilitada ja tutvustada Osmussaare väärtuslikke kultuuriloolisi objekte (kabel, majakas, külaase, Odeni matmispaik jt) | - objektide kultuurilooline väärtus on hindamata<br>- objektid on korrastamata – võssa kasvanud, puuduvad infotahvid ja viidad                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |

Osmussaare MKA kaitset korraldab Silma LKA Administratsioon. Maastike praktiline hooldus toimub loodushoiutoetuste abil. Järelvalvet teostavad Keskkonnainspeksioon, Piirivalveamet ja kaitseala valitseja.

# III TEGEVUSKAVA

## 3.1. Teadustöö

Teadustöö võib jagada obligatoorseks ja fakultatiivseks tegevuseks. Vastavalt bioloogilise mitmekesisuse kaitse riiklikule strateegiale on obligatoorne tegevus taksonite arvu ja leviku kirjeldamine. Osmussaarel on olemas taimkatte ja linnustiku levikukaardid, seente, sammalde, soontaimede, mõnede selgrootute rühmade (nt tigude) ja enamiku selgroogsete liiginimekirjad. Puuduvad samblike, enamiku selgrootute ja kalade liiginimekirjad. Levikukaarte ja liiginimekirjasid koostatakse ja uuendatakse perioodiliselt, intervalliga 5-10 aastat.

Fakultatiivsed tegevused on erihuvi pakkuvate kaitsealuste liikide või haruldaste koosluste uuringud. Osmussaare erihuvi pakkuvaks organismirühmaks on haude- ja rändlinnud, ohustatud haudelinnuliikidest võõt-põõsalind, punaselg-õgija, liivatüll, merisk, kiivitaja, punajalg-tilder, rukkirääk, rohukoskel, suurkoovitaja ja tõmmuvaeras. Teostada tuleb talvituvate veelindude ja rändlindude rändekogumite hindamisi. Eeluuringuid vajab kõre Osmussaarele asustamise projekt. Taimestiku poolelt tuleb läbi viia selliste kaitsealuste liikide populatsioonide seisundi uuringuid, keda võib ohustada kariloomade poolt ära söömine või liigne tallamine. Huvipakkuvaks taimkatte kasvukohatüübiks on nõmmloos, mille tallamistundlikkust on vaja uurida. Ka on plaanis teostada karjatamiskoormuse eksperimentaal-uuringuid.

Lisaks bioloogilisele mitmekesisusele vajavad teaduslikke uuringuid muutused maastikus (GIS-i põhine võrdlev maastikuanalüüs) ja geoloogilised objektid (osmussaare-bretša soonte olemuse väljaselgitamine)

Aastateks 2004-2008 on tegevuskavasse planeeritud järgmised teadusuuringud:

- samblike liiginimekirja koostamine ja leviku kirjeldus (prioriteet A, teostamise periood – 2005)
- selgrootute rühmade liiginimekirjade koostamine ja leviku kirjeldus (prioriteet A, teostamise periood rühmadena – 2005 - 2008)
- kalade liiginimekirja koostamine ja leviku kirjeldus (prioriteet A, teostamise periood – 2005)
- taimestiku (soontaimede) liiginimekirja ja taimkatte levikukaardi uuendamine (prioriteet A, teostamise periood – 2006)
- haudelinnustiku liiginimekirja ja levikukaardi uuendamine (prioriteet A, teostamise periood – 2008)
- selgroogsete (v.a. kalad ja linnud) liiginimekirja ja leviku kirjelduse uuendamine (prioriteet A, teostamise periood – 2008)
- sammalde liiginimekirja ja leviku kirjeldamise uuendamine (prioriteet B, teostamise periood – 2007)
- seente liiginimekirja ja leviku kirjeldamise uuendamine (prioriteet B, teostamise periood – 2007)
- ohustatud linnuliikide populatsioonide seisundi ja dünaamika hindamine (prioriteet B, teostamise periood – 2004 -2008 5-aastaste intervallidena sama elupaika kasutavate liigirühmade kaupa (loopealsete liigid, niiduliigid, rannikuliigid I ja II), nii et igal aastal on uuringuobjektiks üks liikide rühm ja igal viiendal aastal toimub kogu haudelinnustiku uuring (vt prioriteet A))
- talvituvate veelindude ja läbirändavate lindude rändekogumite hindamine (prioriteet B, teostamise periood – 2004 – 2008, s.o. iga-aastaselt)
- GIS-i põhine võrdlev maastikuanalüüs (prioriteet B, teostamise periood – 2005)

- karjatamiskoormuse ja –tüübi mõju hindamine neljal eksperimentaalalal (prioriteet B, teostamise periood – 2005 - 2008)
- ohustatud soontaimeliikide populatsioonide seisundi ja dünaamika hindamine (prioriteet B, teostamise periood – 2006 ja 2008, 3-aastase intervalliga: 1. ärasöömise ohustatud taimeliigid (liblikõielised – veripunane koldrohi ja karvane lipphernes), 2. hemerofoobid – inimtegevuse mõjul kaduvad liigid (soohiilakas).
- nõmmloo tallamistundlikkuse uuring (prioriteet C, teostamise periood – 2005 - 2008)
- kõre Osmussaarele asustamise projekti eeluuringud (prioriteet C, teostamise periood – 2006)
- osmussaar-bretša soonte olemuse väljaselgitamine (prioriteet C, teostamise periood – 2006)

### **Osmussaare haudelinnustik**

Uuringumeetod: loendusmetoodikana kasutatakse korduvkaardistamist (viiekordset loendamist pesitsusperioodi vältel) kogu saare ulatuses.

Uuringu intervall: viis aastat.

Registreeritavad parameetrid: liik, paaride asukoht kaardil, aeg, koht.

Leitavad parameetrid /karakteristikud/: pesitsevate liikide ja paaride arv, liikide eelistatud (enamkasutatud) biotoobid või kõlvikud ning kohad; arvukuse dünaamika ja trend; asustustihedused ja selle dünaamika, biotoobikasutuse jaotuse ning ruumilise paiknemise dünaamika.

Töö iseloom: tellitav töö.

Ühe uuringu maksumus: 20 000 kr.

**Valitud haudelindude** (tõmmuvaera, rohukoskla, rukkiräägu, suurkoovitaja, kiivitaja, punajal-tildri, liivatüllil, meriski, vööt-põõsalinnu, punaselg-õgija) **arvukuse ja ruumilise paiknemise dünaamika**

Uuringumeetod: loendusmetoodikana kasutatakse korduvkaardistamist (viiekordset loendamist pesitsusperioodi vältel) kogu saare ulatuses.

Uuringu intervall: kolm aastat; uuringud toimuvad rühmade kaupa – 1. aastal partlased, 2. aastal kurvitsalised ja rukkirääk ning 3. aastal värvulised.

Registreeritavad parameetrid: liik, , paaride asukoht kaardil, aeg, koht.

Leitavad parameetrid /karakteristikud/: paaride arv, arvukuse dünaamika ja trend; asustustihedused ja selle dünaamika, biotoobikasutuse jaotuse ning ruumilise paiknemise dünaamika.

Töö iseloom: tellitav töö.

Ühe uuringu maksumus: 10 000 kr.

### **3.2. Seire**

Riikliku keskkonnaseire programmi raames viiakse Osmussaarel läbi järgmisi seiretegevusi:

- mitmeaastase sammuga rannikute seiret (rannikumere seire alamprogramm)
- viieaastase sammuga loopealsete taimekoosluste seiret (eluslooduse seire alamprogramm)
- kesktalvine veelinnuloendus (eluslooduse seire alamprogramm)
- randa uhitatud lindude loendus (eluslooduse seire alamprogramm)

Osmussaare lähistel on mereseirejaamad 23 ja 23a ning ohtlike ainete (kalades ja molluskites) seireala. Lähimad meremeteoroloogilised vaatlused toimuvad Põõsaspeal.

### **Kesktalvine veelinnuloendus (riiklik seire)**

Seiremeetod: kasutatakse standardset kesktalvise veelinnuloenduse metoodikat

Seire intervall: iga-aasta.

Registreeritavad parameetrid: liik, arv, aeg, koht.

Leitavad parameetrid /karakteristikud/: liik, liikide ja lindude arv seirekohas ning kokku, mõnede liikide osas ka sooline ja vanuseline struktuur.

Töö iseloom: kaitseala korraldada.

Ühe uuringu maksumus: 2000 kr.

### **Randa uhutud lindude loendus (riiklik seire)**

Seiremeetod: seiremeetodiks on surnud lindude loendamine ning nende õliga määrdumise, samuti rannikul õlireostuse esinemise või mitteesinemise fikseerimine kindla pikkuse ja asukohaga rannikulõigul.

Seire intervall: igal aasta kaks korda (kevad ja sügisel).

Registreeritavad parameetrid: liik, arv, aeg, koht, õliga määrdumine.

Leitavad parameetrid /karakteristikud/: randa uhutud liigid, arv, õliga määrdunute osakaal ning asukoht.

Töö iseloom: kaitseala korraldada.

Läbiviija: Zooloogia ja Botaanika Instituut.

Ühe uuringu maksumus: 2000 kr.

### **3.3. Pärandkoosluste taastamine ja hooldamine**

Osmussaare MKA pärandkoosluste taastamisel ja hooldamisel tuleb lähtuda järgmistest põhimõtetest:

- 1) alasid pigem karjatatakse kui niidetakse traktoriga
- 2) alasid karjatatakse erinevate kariloomadega, kuid peamiselt lammastega
- 3) kui karjatamiskoormus pole piisav, järelniidetakse pärandkooslusi
- 4) traktoriga niidetakse ajal, mil see ei häiri lindude pesitsemist (pärast 15. juulit) ja ei niideta liigniiskeid ja künklikke alasid
- 5) eemaldatakse võsa, kuid jäetakse alles kased, saared, männid, kuused, pihlakad, õunapuud, sarapuud, viirpuud, sanglepad, tammed, toomingad, kirsid, sirelid ning kõik jämedad puud
- 6) jäetakse alles nn koridorid teede ääres ja karjamaade vahel; koridori suure tiheduse korral eemaldatakse sellest võsa
- 7) järvede ümbruses võsa ei eemaldata, va Minsebackani ja Inahamne vahel
- 8) alles jäetakse jämedad kuivanud veel püstiseisvad või ka mahakukkunud puud
- 9) eemaldatud võsa kasutatakse maksimaalselt ära (lõkke- ja küttepuit, lehisvihad jmt)

Alade hooldamisel tuleb eelistada varemhooldatud alasid. **Primaarsed** maastikuhooldusalad on seega (kokku umbes 80 ha):

- Gjardbackani ja Askombackani vahelised niidud
- Spitargjrda ja Dirgjarda niit
- Bronskärre, Kåinbackani ja Galsve skoeni vaheline niit

- Kåinbackani puiskarjamaa
- Storbackani puiskarjamaa

**Sekundaarsed** maastikuhooldusalad on võsastunud ja põõsastunud karjamaad, mille hooldamist hinnatakse vajalikuks (vt Lisa 8).

**Tertsiaarsed** alad on ülejäänud võsastunud ja põõsastunud karjamaad ning puiskarjamaad.

### ***3.4. Tegevuskava 2004-2008***

Käesolev tegevuskava loetleb kõik kaitseala kaitseväärtuste säilimise tagamiseks vajalikud tegevused, mis tuleks läbi viia aastatel 2004 kuni 2008. Tegevusi ei jagata lähemate ja kaugemate eesmärkide vahel, kuna kõikide siinnimetatud kaitsetegevuste teostamist viie järgneva aasta jooksul peetakse lähemaks eesmärgiks (nõ jooksvad ülesanded). Pikaajalised eesmärgid on eelmises peatükis nimetatud kaitse-eesmärgid ning paragrahvis *Visioon 2010* kirjeldatud olukord. Tegevuse eelisjärjestust tähistatakse tegevuskavas (Tabel 7) kolme astmega:

A – prioriteetne ehk kaitse korraldamiseks obligatoorne tegevus

B – sekundaarne ehk kaitse korraldamiseks oluline tegevus

C – fakultatiivne ehk kaitse korraldamist soodustav tegevus

Kaitsemeetmed ei ole ühe astme piires esitatud olulisuse järjekorras.

**Tabel 7. Tegevuskava 2004 - 2008**

| Nr                                                              | Kaitsekorraldustegevus                                                                                                          | Eelis-<br>tus | Eesmärk                                                                                                                                                                                                   | Tegevus-<br>periood | Kogu-<br>maksumus,<br>kr  | Võimalik<br>rahastamise<br>allikas | Lisakommentaariid                                                                                                                                                                                       |
|-----------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|---------------------------|------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>1. Kaitseala kui terviku maastikuilme ja loodusväärtused</b> |                                                                                                                                 |               |                                                                                                                                                                                                           |                     |                           |                                    |                                                                                                                                                                                                         |
| 1.1.                                                            | Osmussaare kodukorra koostamine (ettepanek Lisas 6)                                                                             | A             | On olemas Noarootsi valla heakorraeeskirja täiendusena Osmussaare kodukord, millest lähtuvad saare püsielanikud ja mida tutvustatakse saare külastajatele                                                 | 2004                | 1000                      | Noarootsi vald, SOF                | Külastajate informeerimine Osmussaare kodukorrast toimub infotahvli, voldikute ja turismikorraldaja vahendusel ning järelevalve turismikorraldaja, kaitseala valitseja ja vastavate ametiasutuste abil. |
| 1.2.                                                            | Nõukogude Armee ehitiste väärtuse ja säilitamisvajaduse hindamine, lagunenu ja eluohtlike rajatiste lammutamine või tarastamine | A             | Maastikuilmet rikkuvad ja ohtlikult lagunenu ehitised on lammutatud, lammutusprahiga on täidetud maa-alused rajatised, lammutamata ehitised on tarastatud. Säilitamist väärivad rajatised on korrastatud. | 2004-2008           | ~70 000 ühe ehitise kohta | KIK                                | Hinnata tuleks tuletorni varet majaka juures ning kasarmuvaremed põhjakaldas, sest need on potentsiaalselt väärtuslikud objektid.                                                                       |
| 1.3.                                                            | Nõukogude Armee jäänukreostuse likvideerimine                                                                                   | A             | Kogu visuaalset reostust põhjustav ja maastike hooldustegevust raskendav jäänukreostus (pms vanametall) on saarelt kokku kogutud ja ära viidud                                                            | 2004-2008           | 500 000                   | KIK                                | Samas tuleks hinnata võimalike ohtlike jäätmete olemasolu, kogust ning likvideerimise maksumust.                                                                                                        |
| 1.4.                                                            | GIS-põhine võrdlev maastikuanalüüs                                                                                              | A             | On olemas ülevaade maastike muutusest võrreldes 1930ndate aastate andmetega.                                                                                                                              | 2005                | 30 000                    | KIK                                |                                                                                                                                                                                                         |
| 1.5.                                                            | Osmussaare MKA kaitsekorralduskava uuendamine                                                                                   | A             | Käesoleva kaitsekorralduskava jätkuna on koostatud uus kaitsekorralduskava                                                                                                                                | 2008                | 50 000                    | KIK                                |                                                                                                                                                                                                         |
| 1.6.                                                            | Saare külastajate poolt omavoliliselt loodud kivikujundite, lõkkekohtade ja mahavisatud prahi likvideerimine                    | A             | Kogu saarel puuduvad kividest laotud kujundid (va lõkkepiirded ametlikes laagrikohtades ja kiviaiad), puuduvad omavoliliselt rajatud lõkkekohad ning mahajäetud praht                                     | 2004-2008           | 10 000                    | SOF, Silma LKA Administratsioon    | Kivide ladumisest huvitatud külastajaid saab kaasata kiviaedade ehitamisse. See punkt on mõeldud eelkõige turismiteenust mittekasutavate külastajate tegevus-tagajärgede likvideerimiseks.              |
| 1.7.                                                            | Kaitseala välispiiri ja tsoneeringu muutmine, kaitse-eeskirja muutmine                                                          | A             | Kaitseala territooriumi laiendamine, piiranguvõtme vähendamine ning külastuskoormuse piiramine                                                                                                            | 2005                |                           | Silma LKA                          |                                                                                                                                                                                                         |

| Nr                                | Kaitsekorraldustegevus                                                                             | Eelis-<br>tus | Eesmärk                                                                                                                                      | Tegevus-<br>periood | Kogu-<br>maksumus,<br>kr | Võimalik<br>rahastamise<br>allikas                     | Lisakommentaariid                                                                                                                                                              |
|-----------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|--------------------------|--------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1.8.                              | Giidide kasutamine turismigruppide juhendamiseks                                                   | B             | Kvaliteetse giiditeenuse võimaldamine, vähemalt 85% kaitseala külastajatest on kasutanud giiditeenust                                        | 2004-2008           | 25 000                   | Silma LKA<br>Administratsioon, KIK                     | Giiditeenust vahendab kaitseala valitseja poolt välja valitud turismikorraldaja, kusjuures saarel viibijate arv ühel päeval ei tohi ületada 300 inimest.                       |
| 1.9.                              | Bieni puurkaevu tamponeerimine                                                                     | B             | Kasutuskõlbmatu Bieni puurkaev on tamponeeritud ja kadunud põhjavee reostumise risk                                                          | 2004                | 10 000                   | KIK                                                    | Puurkaevu pole spetsialistide hinnagul võimalik taastada.                                                                                                                      |
| 1.10                              | Osmussaare inimkandvuse uuring                                                                     | B             | On olemas teadmised Osmussaare püsielanikkonna ja turismikoormuse taluvusest ning võimalikud variandid selle kohandamiseks tulevikus         | 2005                | 50 000                   | KIK                                                    |                                                                                                                                                                                |
| 1.11                              | Pinnase ja põhjavee reostatuse uurimine ning puhastamisvajaduse ja –meetodite selgitamine          | C             | Selgunud on pinnase ja põhjavee võimalik reostus ning selle likvideerimise meetodid                                                          | 2005                | 100 000                  | KIK                                                    | 1993. aasta andmetel on pinnases reostuskolded. Reostus on jõudnud ka kaevudesse. Eelnev pinnase ja põhjavee reostuse uurimine on vajalik uute kaevude rajamisel.              |
| <b>2. Geoloogilised väärtused</b> |                                                                                                    |               |                                                                                                                                              |                     |                          |                                                        |                                                                                                                                                                                |
| 2.1.                              | Tähistada kaitstavad looduse üksikobjektid infotahvlitega ja paigaldada suunavad viidad            | A             | Kõik kaitstavad looduse üksikobjektid on tähistatud infotahvlite ja viitadega ning inimesed on teadlikud nende kaitsestaatuses ja väärtusest | 2004                | 10 000                   | KIK                                                    |                                                                                                                                                                                |
| 2.2.                              | Neugrundi meteoriidikraatrit hõlmava akvatooriumiala lisamine Osmussaare MKA koosseisu lahustükina | B             | Neugrundi meteoriidikraater kui kaitset vääriv geoloogiline ja maastikuline objekt kuulub kaitseala koosseisu.                               | 2004                | 2000                     | Silma LKA<br>Administratsioon, Eesti Geoloogia Selts   |                                                                                                                                                                                |
| 2.3.                              | Osmussaar-bretša soonte (saare tunnusobjekti) olemuse väljaselgitamine                             | C             | Artiklid (populaar)teaduslikes ajakirjades, mis selgitavad objekti olemust                                                                   | 2006                | 20 000                   | KIK                                                    |                                                                                                                                                                                |
| <b>3. Kooslused</b>               |                                                                                                    |               |                                                                                                                                              |                     |                          |                                                        |                                                                                                                                                                                |
| 3.1.                              | Pärandkoosluste taastamiseks talgute korraldamine                                                  | A             | Talgute tulemusel on suurenenud pärandkoosluste kvaliteet ja pindala, pärandmaastikku ilmestavad kiviaiad                                    | 2004-2008           | 250 000                  | KIK, ELF, SOF, Odensholms Byalag, RE, PKT <sup>6</sup> | Talguid korraldab Osmussaare Fond kaitseala valitsejaga kooskõlastatult. Talgute käigus harvendatakse kadastikke, lõigatakse võsa, ehitatakse kiviaedu ja koristatakse prahti. |

<sup>6</sup> PKT – põllumajanduse keskkonnatoetus

| Nr                                                                  | Kaitsekorraldustegevus                                                                                                        | Eelis-<br>tus | Eesmärk                                                                                                                                                                                                                     | Tegevus-<br>periood          | Kogu-<br>maksumus,<br>kr                   | Võimalik<br>rahastamise<br>allikas    | Lisakommentaariid                                                                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|--------------------------------------------|---------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 3.2.                                                                | Karjatatavate alade laiendamine                                                                                               | A             | Loomi karjatatakse optimaalse karjatamiskoormuse kohaselt – 5 looma hektari kohta ja selleks on rajatud piisavalt kopleid.                                                                                                  | 2004-2008                    | 300 000                                    | Erakapital, LIFE-Nature, KIK, RE, PKT | Loomade arvu suurenedes peab pärandkoosluse hooldaja jälgima, et karjatamiskoormus ei suureneks üle 5 looma hektari kohta. Selleks tuleb kasutusele võtta uusi hooldamist vajavaid niite ning ehitada karjaaedu.                                  |
| 3.3.                                                                | Tallamisõrna nõmmloo piiramine aiaga lammaste arvu suurenemisel                                                               | B             | Nõmmloo säilitab oma hea seisundi ka lammaste ja turismiskoormuse suurenemisel                                                                                                                                              | 2006                         | 50 000                                     | KIK, RE, PKT                          | Nõmmloo tuleb piirata taraga, kui lammaste arv (uted, jäärad ja talled) ulatub viie sajani. Sel viisil on tundlik nõmmloo kaitstud nii inimese kui ka lammaste liigse tallamise eest. Nõmmloo säilimiseks on mõõdukas karjatamine siiski vajalik. |
| 3.4.                                                                | Karjatamise mõju eksperimentaaluuringute teostamine neljal näidisalal (vt Lisa 5)                                             | B             | On olemas hinnang karjatamiskoormuse mõju kohta Osmussaare taimestikule                                                                                                                                                     | Vastavalt teadustööde kavale | Oleneb väljatöötatavast teadustööde kavast | I Silma LKA Administratsioon II KIK   | Kui puudub konkreetne info karjatamise mõjust, siis võivad avalduda (pöördumatud) negatiivsed muutused, mille vältimine oleks olnud võimalik                                                                                                      |
| 3.5.                                                                | Mittekarjatatavate pärandkoosluste niitmine ja vajaduse korral karjatatavate järelniitmine kuni karjatamiskoormus pole piisav | B             | Kõik pärandkooslused on optimaalselt hooldatud.                                                                                                                                                                             | 2004-2008                    | 100 000                                    | KIK, RE, PKT                          |                                                                                                                                                                                                                                                   |
| 3.6.                                                                | Pärandkoosluste efektiivsemaks hooldamiseks teist liiki ja tõugu kariloomade soetamine                                        | C             | Osmussaarel on püsivalt kaks Eesti tõugu hobust, kaks šoti mägiveist ja vegetatsiooniperioodil eesti tõugu lambad, kusjuures kariloomade koguarv koos järeltulijatega on maksimaalselt 1000 looma (vegetatsiooniperioodil). | Etapiliselt 2004-2008        | 130 000                                    | Erakapital, KIK, RE, PKT              | Hobused, veised ja lambad toituvad kõik pisut erinevatest taimedest ning seetõttu on poollooduslikel kooslustel liigirikkuse säilitamise ja suurendamise seisukohast soovitatav karjatada kõiki kolme liiki kariloomi                             |
| <b>4. Liigiline mitmekesisus, kaitsealused liigid ja rändliigid</b> |                                                                                                                               |               |                                                                                                                                                                                                                             |                              |                                            |                                       |                                                                                                                                                                                                                                                   |
| 4.1.                                                                | Samblike liiginimekirja koostamine ja leviku kirjeldus                                                                        | A             | On olemas kaitseala samblike perioodiliselt ülevaadatav liiginimekiri ja levikuandmed                                                                                                                                       | 2005                         | 30 000                                     | KIK                                   | Kõikide taksonite liiginimekirjade ja levikukaartide koostamine on bioloogilise mitmekesisuse seire prioriteet number üks                                                                                                                         |
| 4.2.                                                                | Selgrootute rühmade liiginimekirjade koostamine ja leviku kirjeldus                                                           | A             | On olemas ülevaade kaitseala selgrootutest ja nende levikust ning vähemalt osadest rühmadest perioodiliselt ülevaadatavad liiginimekirjad ja levikuandmed                                                                   | Etapiliselt 2005-2008        | 100 000                                    | KIK                                   |                                                                                                                                                                                                                                                   |

| Nr   | Kaitsekorraldustegevus                                                           | Eelis-<br>tus | Eesmärk                                                                                                                                                                                                                | Tegevus-<br>periood      | Kogu-<br>maksumus,<br>kr | Võimalik<br>rahastamise<br>allikas | Lisakommentaariid                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|------|----------------------------------------------------------------------------------|---------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------|--------------------------|------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 4.3. | Kalade liiginimekirja koostamine ja leviku kirjeldus                             | A             | On olemas kaitseala kalaliikide perioodiliselt ülevaadatav nimekiri ja levikuandmed                                                                                                                                    | 2005                     | 15 000                   | KIK                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 4.4. | Taimestiku (soontaimede) liiginimekirja ja taimkatte levikukaardi uuendamine     | A             | On olemas perioodiliselt ülevaadatav soontaimeliikide nimekiri ja taimkatte levikukaart                                                                                                                                | 2006                     | 50 000                   | KIK                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 4.5. | Sammalde liiginimekirja ja leviku kirjeldamise uuendamine                        | A             | On olemas kaitseala samblaliikide perioodiliselt ülevaadatav nimekiri ja levikuandmed                                                                                                                                  | 2007                     | 30 000                   | KIK                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 4.6. | Seente liiginimekirja ja leviku kirjeldamise uuendamine                          | A             | On olemas kaitseala seeneliikide perioodiliselt ülevaadatav nimekiri ja levikuandmed                                                                                                                                   | 2007                     | 30 000                   | KIK                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 4.7. | Haudelinnustiku liiginimekirja ja levikukaardi uuendamine                        | A             | On olemas kaitseala haudelinnuliikide perioodiliselt ülevaadatav nimekiri, arvukus- ja levikuandmed                                                                                                                    | 2008                     | 20 000                   | KIK                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 4.8. | Selgroogsete (va kalad ja linnud) liiginimekirja ja leviku kirjelduse uuendamine | A             | On olemas kaitseala kahepaiksete, roomajate ja imetajate perioodiliselt ülevaadatav liiginimekiri ja levikuandmed                                                                                                      | 2008                     | 30 000                   | KIK                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 4.9. | Väikekiskjate (rebane, mink) arvukuse reguleerimine                              | A             | Väikekiskjate arvukus on piisavalt madal ja nad ei põhjusta olulisi kõikumisi lindude arvukuses                                                                                                                        | 2004-2008                | 25 000                   | Silma LKA<br>Administratsioon      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 4.10 | Ohustatud linnuliikide populatsioonide seisundi ja dünaamika hindamine           | B             | On olemas ülevaade ohustatud linnuliikide (vööt-pöösälind, punaselg-õgija, liivatüll, merisk, kiivitaja, punajalg-tilder, rukkirääk, rohukoskel, suurkoovitaja, tõmmuvaeras) populatsioonide seisundist ja dünaamikast | Etapiliselt<br>2004-2008 | 100 000                  | KIK                                | Populatsioonide uuringud toimuvad 5-aastaste intervallidena sama elupaika kasutavate liigirühmade kaupa (loopealsete liigid, niiduliigid, rannikuliigid I ja II), nii et igal aastal on uuringuobjektiks üks liikide rühm ja igal viiendal aastal toimub kogu haudelinnustiku uuring (vt punkt 4.7.) |
| 4.11 | Läbirändavate lindude ja talvituvate veelindude rändekogumite hindamine          | B             | On olemas aegrida rändlindude ja talvituvate lindude arvukuse kohta ning on võimalik määrata Osmussaare tähtsus rändlindude peatumis- ja talvitumispaijana vastavalt rahvusvahelistele kriteeriumitele                 | 2004-2008                | 50 000                   | KIK                                | Osmussaare MKA asub ida-atlandi rändeteel ning toimib rändeperioodil pudelikaelana                                                                                                                                                                                                                   |

| Nr                                        | Kaitsekorraldustegevus                                                                   | Eelis-<br>tus | Eesmärk                                                                                                                                                                                                         | Tegevus-<br>periood | Kogu-<br>maksumus,<br>kr | Võimalik<br>rahastamise<br>allikas           | Lisakommentaariid                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|-------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|--------------------------|----------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 4.12                                      | Ohustatud soontaimeliikide populatsioonide seisundi ja dünaamika hindamine               | B             | On selge kaitsealuste liikide ohustatus kariloomade poolt ärasõõmise ja tallamistundlikkuse suhtes, lähtuvalt tulemustest kehtestatakse kaitsepiirangud                                                         | 2006, 2008          | 40 000                   | KIK                                          | Ohustatud taimeliikide uuring toimub 3-aastaste intervallidena. Potentsiaalselt huvipakkuvad rühmad: 1. ärasõõmisest ohustatud taimeliigid (liblikõielised), 2. hemerofoobid                                                                                                                     |
| 4.13                                      | Vaatlusplatvormi ehitamine endise meremärgi asemele Näse's                               | B             | Osmussaarel on üks platvorm lindude ja maastiku vaatlemiseks                                                                                                                                                    | 2005                | 20 000                   | KIK                                          | Puidust, 3 m kõrgune                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 4.14                                      | Silma LKA Osmussaare välibaasi ehitamine                                                 | B             | Osmussaarel viibivatele kaitseala ametnikele ning seire- ja teadustöid läbi viivatele inimestele on olemas ööbimiskoht                                                                                          | 2005-2006           | 500 000                  | Riigieelarve (RE), KIK                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 4.15                                      | Puude lehistamine samblaliikide arvukuse tõstmiseks proovialal (Lamboskoen)              | C             | Suurendada samblaliikide arvukust.                                                                                                                                                                              | 2004 - 2008         | 18 000                   | KIK                                          | Lehistamine kuulub vana lambakasvatuse traditsioonide hulka, kus vihtasid tehti lammastele talviseks söödaks.                                                                                                                                                                                    |
| 4.16                                      | Kõre Osmussaarele asustamise projekti eeluuringud (sobivuse ja otstarbekuse selgitamine) | C             | Teadmised Osmussaare looduskeskkonna sobivusest kõrele ning selle püsijäämise tõenäosuse hinnang                                                                                                                | 2006                | 7000                     | KIK                                          | Kõre on Eestis haruldaseks jäänud rannakarjamaade liik. Selle toomine Osmussaarele (sobivuse korral) aitaks kaasa liigi Eestis püsijäämise kindlustamisele                                                                                                                                       |
| <b>5. Loodusharidus ja kultuuripärand</b> |                                                                                          |               |                                                                                                                                                                                                                 |                     |                          |                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 5.1.                                      | Sadamasilla ehitamine Lõunasadamasse                                                     | A             | Lõunasadamas on merealuste randumiseks sobiv sadamasild                                                                                                                                                         | 2004-2006           | 500 000                  | Dirhami Sadam, Noarootsi vald, KIK           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 5.2.                                      | Laagriplatside väljehitamine                                                             | A             | Kaitsealal on 5 väljaehitatud laagriplatsi koos kuivkäimla, istepinkide ja grillialusega                                                                                                                        | 2004                | 66 000                   | KIK                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 5.3.                                      | Laagrikohtade hooldamine                                                                 | A             | Laagrikohad on hooldatud - varustatud lõkkepuudega, käimlates on tualettpaber ja turvas, käimlaid tühjendatakse vastavalt vajadusele, mahajäetud prügi korjatakse kokku, kord astas tehakse kaevude veeanalüüse | 2004-2008           | 100 000                  | Turismikorraldaja Silma LKA Administratsioon | Turismikorraldaja kohustuste hulka kuulub saare heakorra säilitamine, milleks turismiteenuse hinnale lisab turismikorraldaja lepingus fikseeritud summa (nt 10%), mida kasutatakse laagriplatside korrashoiuks ja külastajate poolt tekitatud prügi koristamiseks (nt alltöövõtulepingu alusel). |

| Nr   | Kaitsekorraldustegevus                                                                             | Eelis-<br>tus | Eesmärk                                                                                                                                                                                                            | Tegevus-<br>periood | Kogu-<br>maksumus,<br>kr | Võimalik<br>rahastamise<br>allikas                               | Lisakommentaariid                                                                                                                            |
|------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|--------------------------|------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 5.4. | Loodusharidus- ja kultuuriloolise turismiteenuse pakkumine                                         | A             | Avaliku konkursi korras on leitud turismikorraldaja, kes koostöös kaitsealaga korraldab loodushariduslikku ja loodust säästvat turismiteenust, reguleerib saare külastatavust ning jälgib saare heakorra säilimist | 2004                | 1000                     | Silma LKA<br>Administratsioon                                    |                                                                                                                                              |
| 5.5. | Informatiivse internetikodulehe arendamine ja uuendamine                                           | A             | On olemas jätkuvalt uuenev kodulehekül, mis piisava põhjalikkusega tutvustab Osmussaare kultuuriajaloolisi ja looduslikke väärtusi ning saareelu                                                                   | 2004-2008           | 25 000                   | Silma LKA<br>Administratsioon,<br>KIK<br>Life-Nature             |                                                                                                                                              |
| 5.6. | Külastajaid suunavate matkaradade tähistamine maastikul                                            | B             | Matkarajad on minimaalse tähistusega märgitud maastikul                                                                                                                                                            | 2004                | 10 000                   | KIK                                                              | Matkaradadega on võimalik suunata suurem osa külastajatest eemale tallamisõrnade taimede kasvukohtadest ning lindude meelispesitsuspaikadest |
| 5.7. | Matkakaartide tegemine külastajate jaoks (must-valged, A4 lehel)                                   | B             | Matkaradu, laagriplatse ja kultuuriajaloolisi objekte tutvustav kaitseala kaart                                                                                                                                    | 2004-2008           | 5000                     | Turismikorraldaja<br>,<br>KIK<br>SOF                             | Olemasolevalt kaardilt on puudu vaatamisväärsused, matkarajad ja mõned laagrikohad                                                           |
| 5.8. | Majakavahi mälestusmärgi taastamine                                                                | B             | Majakavahi mälestusmärk on taastatud                                                                                                                                                                               | 2004                | 7000                     |                                                                  |                                                                                                                                              |
| 5.9. | Kabeli konserveerimine                                                                             | B             | Kabeli lagunemine on peatatud                                                                                                                                                                                      | 2005                | 200 000                  | Kultuurkapital,<br>Noarootsi vald,<br>Odensholms<br>Byalag       |                                                                                                                                              |
| 5.10 | Päästepaadikuuri taastamine Lõunasadamas, mis täidaks nii varjualuse kui ka infopunkti funktsiooni | B             | Lõunasadamas on keskkonda sobiv infopunkt-varjualune                                                                                                                                                               | 2005                | 150 000                  | KIK<br>RE                                                        | Lõunasadamas on vaja infopunkti voldikute, kaartide jagamiseks ning varjualust neile, kes ootavad paati                                      |
| 5.11 | Erkase lauda ja Marksi rehi taastamine                                                             | B             | Laut ja rehi on taastatud ning saare külastajatel on võimalik nendega tutvuda                                                                                                                                      | 2006                | 250 000                  | Odensholms<br>Byalag                                             | Erkase laut ja Marksi rehi on ainsad hooned, mis on säilinud endiste osmussaarlaste seitsmest talust                                         |
| 5.12 | (Raadio)telefoni ühenduse ja interneti püsiühenduse loomine                                        | C             | Saarel töötavatel ametnikel, teadlastel, SA Osmussaare Fondi esindajal, püsielanikel ja ööbimismaja külastajatel on võimalik kasutada telefoni- ja internetiühendust                                               | 2005                | 120 000                  | KIK,<br>Silma LKA<br>Administratsioon,<br>SOF,<br>Noarootsi vald |                                                                                                                                              |

| Nr           | Kaitsekorraldustegevus                                                                                                      | Eelis-<br>tus | Eesmärk                                                                                          | Tegevus-<br>periood | Kogu-<br>maksumus,<br>kr | Võimalik<br>rahastamise<br>allikas                        | Lisakommentaariid                                                                                                                                                   |
|--------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|--------------------------|-----------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 5.13         | Ööbimismaja(de) ehitamine<br>(nt väikesed puitmajakesed 20<br>inimesele)                                                    | C             | Kaitsealal on külastajatele olemas<br>ööbimiskoht                                                | 2007                | 400 000                  | Erakapital                                                | Kõik kaitsealale rajatavad hooned peaksid<br>järgima ühtset stiili ning sobima<br>keskkonnaga, hoonete ehitamine peab<br>olema kooskõlastatud kaitseala valitsejaga |
| 5.14         | Kultuuriobjektide<br>varustamine infotahvlitega,<br>ümbruse korrastamine, hea<br>ligipääsu säilitamine ja<br>hooldamine     | C             | Osmussaare kultuuripärand on<br>hooldatud ja turistidele<br>eksponeeritud                        | 2004-2008           | 30 000                   | SOF                                                       |                                                                                                                                                                     |
| 5.15         | Osmussaare Maailmapärandi<br>Nimistusse kandmise<br>taotlemine koos Neugrundi<br>meteoriidikraatriga Odeni<br>haua nime all | C             | Osmussaar on kantud<br>Maailmapärandi Nimistusse või<br>sellest on mõjuval põhjusel<br>keeldutud | 2007                | 5000                     | Silma LKA<br>Administratsioon<br>Eesti Geoloogia<br>Selts | Maailmapärandi Nimistusse kandmine<br>väärtustab piirkonda kohalike jaoks, eriti<br>aga välismaailma jaoks                                                          |
| 5.16         | Osmussaare talu rajamine                                                                                                    | C             | On loodud uus kompleksne ja<br>keskkonnasõbralik Osmussaare<br>talud                             | 2006-2008           |                          | Välisfondid,<br>erakapital                                |                                                                                                                                                                     |
| 5.17         | Kabeli taastamine pikas<br>perspektiivis                                                                                    | C             | Kabel on taastatud oma endisel<br>kujul                                                          | 2008                |                          | Erakapital                                                |                                                                                                                                                                     |
| 5.18         | Arheoloogilised uuringud                                                                                                    | C             | On rohkem infot Osmussaare<br>kaugema ajaloo kohta                                               |                     |                          | Kultuurfondid,<br>Läänemaa<br>Muuseum                     |                                                                                                                                                                     |
| <b>KOKKU</b> |                                                                                                                             |               |                                                                                                  |                     | <b>4 642 000</b>         |                                                           |                                                                                                                                                                     |

### ***3.5. Ettepanekud välispiiri, tsoneeringu ja kaitse-eeskirja muutmiseks***

Osmussaare maastikukaitseala kaitse-eeskirja<sup>7</sup> tuleb muuta vastavalt parandatud seadusandlusele. Järgnevalt mõned ettepanekud kaitse-eeskirja muutmiseks.

Punkti 3 lisada: Kaitseala merealaks on rannalähedane meri ühe kilomeetri ulatuses ning lahustükina Neugrundi meteoriidikraatri kohal olev mereala. (Kaart Lisas 7)

Punkti 9 muuta: Jahipidamine kaitsealal on lubatud röövulukite arvukuse reguleerimiseks vastavalt seadustele ja kehtivale jahieeskirjale.

Punkti 12 muuta: Kaitsealal on lubatud rahvaürituste korraldamine kooskõlastatult kaitseala valitseja poolt volitatud isikuga, kusjuures saarel viibijate arv üheljasamal päeval võib olla kuni 300 inimest, välja arvatud kaitseala valitseja poolt eriloaga lubatud üritustel.

Punkti 14 muudetakse: Sihtkaitsevöönd hõlmab saare rannikualad ja saare keskosa, välja arvatud piiranguvööndisse kuuluvad alad. Vööndi piir kulgeb majaka territooriumilt mööda teed kagu suunas kuni Lilla hamne järvest lõuna poolt idakirde suunas kulgeva teeni ja edasi mööda nimetatud teed loode suunas kuni majaka territooriumini, kusjuures maja territoorium ei jää sihtkaitsevööndisse.

Punkti 18 muudetakse: Kaitseala piiranguvöönd hõlmab maa-ala saare keskosas, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse lahustükina tuletornilinnaku territooriumi ning saare kahe keskmise tee vahele jääva ala Tåmgjardast kuni Hambäckerini. (Kaart Lisas 1)

### ***3.6. Kaitsekorralduskava edukuse hindamine ja uuendamine***

Kaitsekorralduskava täideviimise kohta koostab Silma LKA Administratsioon aruandeid igal aastal, võimaldades neile avalikkuse juurdepääsu. Aruannetes hinnatakse tegevuste otstarbekust vastava eesmärgi saavutamisel ning teostamise edukust. Tuuakse välja esile kerkinud probleemid ning uued lahendused ja tõhusamad meetodid kaitseala eesmärkide saavutamiseks. Nimetatud aruannetes väljatoodud probleeme ja teisi asjaolusid arvestatakse uue kaitsekorralduskava väljatöötamisel. Uus kaitsekorralduskava koostatakse enne käesoleva kava kehtimise lõppemist, st hiljemalt 2008. aasta lõpuks.

---

<sup>7</sup> VV 14. märtsi 1996. a määrus nr 78 Osmussaare maastikukaitseala moodustamine, Osmussaare, Üügu ja Ohessaare maastikukaitsealade kaitse-eeskirjade ning välispiiri kirjelduste kinnitamine. RT I 1996, 21, 421; 1999, 48, 542; 2000, 30, 176; 2001, 98, 618

# KASUTATUD MATERJALID

- Ehlvest, A. 1999. Land and freshwater snails (*Mollusca, Gastropoda*) on the island of Osmussaar. *Estonia Maritima* 4: 127-132.
- Eklund, O. 1937. Ein artenverzeichnis von der Insel Odinsholm (Osmussaar) in NW-Estland. *Memoranda Societas pro Fauna et Flora Fennica* 12: 36-46.
- Hoppe, G. 2001. Vån back. [www.kultgeog.uu.se/vanback/chrono/ee/info.html](http://www.kultgeog.uu.se/vanback/chrono/ee/info.html)
- Ingerpuu, N. and Leis, M. 1999. The bryophytes of Osmussaar Island. *Estonia Maritima* 4: 117-126.
- ITK. 2003. Eesti Looduse Infosüsteem. [www.eelis.ee](http://www.eelis.ee)
- Kalamees, K. and Vaasma, M. 1999. Mycobiota of the island of Osmussaar. *Estonia Maritima* 4: 101-115.
- Kask, J and Raudsepp, R. 1999. State of the environment on Osmussaar Island. *Estonia Maritima* 4: 191-196.
- Kask, J. 2002. Pinnakate. *Osmussaar. Loodus. Asustus*. Noarootsi, 15-16.
- Kotta, J. and Kotta, I. 1999. Benthic animal communities around Osmussaar Island. *Estonia Maritima* 4: 133-142.
- Kukk, T. and Kuusk, V. 1999. Vascular plant flora and vegetation of Osmussaar Island. *Estonia Maritima* 4: 65-99.
- Kukk, T. ja Leht, M. 1995. Osmussaare soontaimed. *Eesti LUS-i Aastaraamat* 76: 50-69.
- Loopmann, A. 1996. Eesti meresaarte nimestik. EV Keskkonnaministeerium, Info- ja tehnokeskus, Tallinn.
- Luhamaa, H., Ikonen, I., Kukk, T. 2001. Läänemaa pärandkooslused. Seminatural Communities of Läänemaa County, Estonia. *Pärandkoosluste Kaitse Ühing, Tartu-Turku*.
- Malta, N. 1930. Übersicht der Moosflora des Ostbaltischen Gebietes II. Laubmoose. *Acta Horti Botanici Universitatis Latviensis* 5: 75-184.
- Masing, M. 1995. Märkmeid Osmussaare loomastikust. *Eesti LUS-i Aastaraamat* 76: 70-79.
- Peil, T. 2002a. Asustuslugu. *Osmussaar. Loodus. Asustus*. Noarootsi, 17-26
- Peil, T. 2002b. Militaarne saar. *Osmussaar. Loodus. Asustus*. Noarootsi, 27-30
- Põlma, L. 1984. E. Eichwald ja Osmussaar. *Eesti Loodus* 11: 742-744
- Randla, T. 1972. Viisteist päeva Osmussaarel. *Eesti Loodus* 9: 544-545.
- Randla, T. 2002. Muu elustik. *Osmussaar. Loodus. Asustus*. Noarootsi, 44
- Rebassoo, H. 1977. On changes in the vegetative cover of the North-Estonian maritime islands. *Eesti Geograafia Seltsi Aastaraamat* 1975/76: 124-139.
- Renno, O. (koost) 1993. Eesti linnuatlas. Tallinn, 256 lk
- Riikoja, H. 1934. Eesti järvede nimestik. *Loodusuurijate Seltsi aruanded. Tartu* 1934: 1-192.
- Schmidt, F. 1855. Flora des silurischen Bodens von Ehistland, Nord-Livland und Oesel. *Archiv für die Naturkunde Liv-, Ehist- und Kurlands*, II Ser. 1(3): 149-260.
- Suuroja, K. 2002. Geoloogia. Osmussaar kerkib merest. *Osmussaar. Loodus. Asustus*. Noarootsi, 5-14.
- Suuroja, K., Saadre, T. and Kask, J. 1999. Geology of Osmussaar Island. *Estonia Maritima* 4: 39-63.

# LISAD

- Lisa 1. Osmussaare MKA tsoneering
- Lisa 2. Matkakaart
- Lisa 3. Osmussaare MKA linnustiku ülevaade
- Lisa 4. Osmussaare MKA infrastruktuuri arengukava
- Lisa 5. Lambakasvatus Osmussaarel. Hinnang arenguvõimalustele
- Lisa 6. Ettepanek Osmussaare kodukorra kohta
- Lisa 7. Ettepanek Osmussaare MKA välispiiri muutmiseks
- Lisa 8. Eelistatud maastikuhooldusalad
- Lisa 9. Osmussaare maastikukaitseala kaitse-eeskiri